

ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ : มิติการเมือง
“การสร้างสำนึกพลเมืองประชาธิปไตย เพื่อปฏิรูปประเทศไทย”

โดย

นางสาวชนวรรณ ศรีสุริยาพัฒน์กุล
ผู้บริหาร บริษัท เพชรชนวรรณ จำกัด

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน รุ่นที่ ๒๖
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๖-๒๕๕๗

บทคัดย่อ

เรื่อง ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ : มิติการเมือง “การสร้างสำนึกพลเมือง
ประชาธิปไตย เพื่อปฏิรูปประชาธิปไตย”

ลักษณะวิชา การเมือง

ผู้วิจัย นางสาวชนวรรณ ศรีสุริยาพัฒนกุล หลักสูตร ปรอ. รุ่นที่ ๒๖

ประเทศไทยตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่ปวงชนชาวไทยเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้นมาประเทศไทยได้มีการแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญหลายฉบับโดยกลุ่มบุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนไทย นับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้นำระบบสังคมการเมืองไทยด้วย “กระบวนการ” ที่ไม่ได้ทำให้ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงทำให้ประชาชนไม่มีความรู้และความเข้าใจในวิธีการปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตย ไม่รู้จักสิทธิของตนเองและใช้เสรีภาพเกินขอบเขตโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อผู้อื่น ส่งผลให้ถูกครอบงำทางความคิดทางการเมืองอย่างผิดและตกเป็นเครื่องมือของนักการเมือง เพียงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เป็นของตน

ผู้เขียนจึงได้มีความสนใจและหาข้อมูลเพื่อมาสนับสนุนประเด็นปัญหาดังกล่าว เพื่อหาข้อเสนอแนะในการบรรเทาข้อขัดแย้งและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทยให้เกิดขึ้น

ซึ่งโดยสรุปแล้วผู้เขียนเสนอการนำแนวทางหลักการทรงงานเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแก้ไขประเด็นแรกคือร่วมกันสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยในสถานศึกษาและชุมชน ให้มีความสำนึก รับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองของตนเอง การใช้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องมีได้เพียงอย่างเดียว คือผลประโยชน์ของประเทศชาติเท่านั้น รวมทั้งการสร้างคุณลักษณะนิสัย ระบบคุณค่าและอุดมการณ์ในจิตวิญญาณของพลเมืองไทย ให้มีสติปัญญา มีความรู้เท่าทันกัน มีความเป็นอิสระทางความคิด รักความจริง ความถูกต้อง ยึดทางสายกลางของการดำเนินชีวิตและความพอเพียง รักสันติภาพเคารพสิทธิความเสมอภาคและความยุติธรรมและมีจิตสาธารณะ จึงจะเป็นวิธีการที่สร้างภูมิคุ้มกันให้ประเทศได้อย่างถาวร

คำนำ

การศึกษาในหัวข้อยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ : มิติการเมือง “การสร้างสำนึกพลเมืองประชาธิปไตย เพื่อปฏิรูปประเทศไทย” ผู้เขียนพิจารณาแล้วเห็นว่า สภาพการณ์ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ตั้งแต่ประกาศว่าประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน ประชาชนบางส่วนแม้ว่ามีความสนใจและพยายามแสดงออกเกี่ยวกับความคิดเห็นทางการเมือง ตลอดจนการใช้สิทธิและเสียงของตนในระบอบประชาธิปไตยตลอดมา แต่กลับกลายเป็นว่าเป็นความเข้าใจในสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่บิดเบี้ยว และรัฐเองไม่มีนโยบายที่ชัดเจนและมีความพยายามในการสร้างองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวให้ประชาชนน้อยมาก จนกระทั่งฝ่ายการเมืองฉกฉวยเอาจุดอ่อนดังกล่าวมาแสวงหาผลประโยชน์จนกระทั่งประชาชนเกิดความแตกแยกทางความคิดจนกระทั่งไม่สามารถคิดได้เองว่า ทุกคนย่อมมีเสรีในความคิดเห็นในกรอบที่ไม่ละเมิดในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น และตนเองไม่มีสิทธิจะไปทำร้าย บุคคลอื่นที่มีความเห็นไม่เหมือนตนเอง ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจและหาข้อมูลเพื่อมาสนับสนุนประเด็นปัญหาดังกล่าว เพื่อหาข้อเสนอแนะในการบรรเทาข้อขัดแย้งเบื้องต้น ซึ่งการดำเนินการย่อมต้องอาศัยเวลา ความอดทนและความมั่นคงด้านนโยบายในระดับประเทศที่จะแก้ไขปัญหา ในโอกาสนี้ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณ ผู้ให้การสนับสนุน พลเรือเอก ภาควิตี วิชัยดิษฐ์ และ พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธี สถาบันพระปกเกล้า ที่ให้ข้อชี้แนะหัวข้อการศึกษานี้ในประสบผลสำเร็จมา ณ โอกาสนี้

(ธนวรรณ ศรีสุริยาพัฒนกุล)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร ปรอ. รุ่นที่ ๒๖

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
ขอบเขตของการวิจัย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๓
ข้อจำกัดของการวิจัย	๓
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๓
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย	๕
คุณลักษณะสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย	๑๗
แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย	๒๐
ค่านิยม วิถีชีวิต และคุณลักษณะชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย	๒๒
ความเป็นพลเมือง (citizenship)	๒๔
วัฒนธรรมทางการเมือง	๒๘
การมีส่วนร่วมทางการเมือง	๒๙
สาเหตุของความเสื่อมและปัจจัยของความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย	๓๐
บทที่ ๓ วิเคราะห์ข้อมูล	๓๔
ปัญหาที่เกิดจากระบบประชาธิปไตยไทยในอดีตถึงปัจจุบัน	๓๔
วัฒนธรรมทางการเมืองไทย	๓๙
มิจชาติรัฐ เกี่ยวกับประชาธิปไตยของสังคมไทย	๔๐

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ ๔	บทวิเคราะห์ข้อมูล	๔๔
	บทสรุปของสังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน มิติของสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง	๔๔
	บทสรุปของสังคมประชาธิปไตยของสังคมไทย มิติของสิทธิและเสรีภาพ ของพลเมือง	๔๕
บทที่ ๕	สรุป และข้อเสนอแนะ	๔๗
	สรุป	๔๗
	ข้อเสนอแนะ	๔๗
	บรรณานุกรม	๕๐
	ประวัติย่อผู้วิจัย	๕๒

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่ปวงชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญมาหลายฉบับโดยกลุ่มบุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนไทย นับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้นำระบบสังคมนิยมเมืองไทยด้วย “กระบวนการ” ที่ไม่ได้ทำให้ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงทำให้ประชาชนไม่มีความรู้และความเข้าใจในวิธีการปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตย ไม่รู้จักสิทธิของตนเองและใช้เสรีภาพเกินขอบเขตโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ส่งผลให้ถูกครอบงำทางความคิดทางการเมืองอย่างผิดๆ และตกเป็นเครื่องมือของนักการเมือง เพียงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เป็นของตน โดยไม่ยึดเอาผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นที่ตั้ง ทำให้การเมืองไทยตกอยู่ในวังวนวงจรอุบาทว์ที่พรรคการเมืองใช้เงินซื้อเสียงเพื่อแลกกับคะแนนเลือกตั้งของประชาชน ในขณะที่เดียวกันประชาชนไม่ได้คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่รู้จักคุณค่าของคะแนนเสียงของตน โดยยินยอมขายเสียงเพื่อแลกกับเศษเงินที่นักการเมืองหยิบยื่นให้ ทั้งๆ ที่เงินที่นำมาซื้อเสียงนั้นล้วนมาจากการทุจริตคอร์รัปชันทั้งสิ้น รวมถึงการหยิบยื่นผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งนับเป็นการบั่นทอนและทำลายวิธีการปกครองตามกระบวนการประชาธิปไตย

ดังนั้น พัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทย คือการแย่งชิงมวลชนทุกรูปแบบโดยสารพัดวิธีของพรรคการเมือง ตั้งแต่การสร้างเครือข่ายหัวคะแนนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จนถึงระดับจังหวัด และมีงบประมาณในการลงทุนสำหรับการซื้อคะแนนเสียงเพื่อรักษาฐานเสียงของพรรคตนไว้ และมีการพัฒนามาจนกระทั่งการปลุกกระแสแนวความคิดด้านการเมืองที่เป็นผลประโยชน์ของตนเอง โดยใช้สื่อเข้ามาเป็นอาวุธในการปลุกปั่น เร่งเร้าให้เกิดความรุนแรงสร้างเงื่อนไขให้กับประชาชนจนถึงระดับรากหญ้าครอบงำให้สร้างจิตสำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness) เป็นปฏิปักษ์กับกลุ่มคน พรรคการเมืองอื่นที่มีแนวความคิดต่างจากตนเอง นำไปสู่

ความแตกแยกทางความคิดในระดับครอบครัว เพื่อใช้พลังของมวลชนเหล่านี้เป็นอาวุธและเครื่องต่อรองทางการเมือง

จนถึงปัจจุบัน วิธีการของพรรคการเมือง คือ การนำมวลชนของตนเข้ามากดดันหรือสนับสนุนพรรคของตนเองเพื่อแย่งชิงอำนาจ หรือผลประโยชน์เข้าสู่ตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์หรือความเสียหายของประเทศ ทำให้สร้างรอยแตกแยกของประชาชนทุกหย่อมหญ้า ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน คอยห้ามนั้นคนที่มีความเห็นต่างจากตนเอง

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นเหตุผลในดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกให้กับสังคมไทย เกี่ยวกับสร้างความเข้มแข็งให้กับพลเมืองให้รู้จักต่อรองกระบวนการประชาธิปไตย เสรีภาพด้านการแสดงออกทางความคิด และรู้ทันต่อวิธีการต่างๆ ที่นักการเมืองนำมาใช้ต่อประชาชนเพื่อไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง และสร้างความเข้มแข็งของสิทธิพลเมืองที่ถูกต้องในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน
๒. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดต่างๆ ต่อการปฏิรูประบอบประชาธิปไตย
๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการสร้างสำนึกและความเข้มแข็งของสิทธิพลเมืองในระบบประชาธิปไตยเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นพื้นที่ศูนย์กลางความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาเฉพาะประเด็นของความขัดแย้งด้านความคิดทางการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย และวิธีการหาทางออกของความขัดแย้งดังกล่าว เพื่อสร้างจิตสำนึก พลเมืองประชาธิปไตยและการแสดงออกทางความคิดที่เหมาะสม เป็นการลดความรุนแรงด้าน ความคิด และสร้างสันติสุขในสังคม

๓. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษาทบทวนจากเอกสารบทความงานวิจัยผู้จากเชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงมิได้ กำหนดขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ทบทวนเอกสาร (Documentary research) โดยใช้การทบทวนเอกสารวิชาการ งานวิจัยด้านสำนึกพลเมือง ประชาธิปไตย

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับสำนึกพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการปฏิรูป สังคมประชาธิปไตย เพื่อความมั่นคงแห่งชาติเนื้อหาจะเป็นการทบทวนเอกสารงานวิชาการ และ บทความจากผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้นรายละเอียดของงานวิจัยจะมีลักษณะ รวบรวม และวิเคราะห์ประเด็นสำคัญเพื่อนำมาเสนอเป็นแนวทางการดำเนินการ แต่ยังมีข้อจำกัด ด้านสถานการณ์ ความรู้สึก ความเห็นของประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว จึงอาจทำให้งานวิจัยนี้ใช้ได้ในระดับข้อเสนอแนะที่อาจเป็นประโยชน์ที่จะดำเนินการต่อในการ ปฏิบัติต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

เป็นการเสนอแนวทางการสร้างสำนึกประชาธิปไตยให้กับประชาชนชาวไทย เพื่อลด ความขัดแย้งด้านความคิดทางการเมือง และจะเป็นการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองโดยปวง ชนชาวไทยที่แท้จริง

คำจำกัดความ

ประชาธิปไตย	หมายถึง	รูปแบบการปกครองและวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งยึดหลักของความเสมอภาค เสรีภาพและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และอำนาจอธิปไตยต้องมาจากปวงชน
รัฐธรรมนูญ	หมายถึง	กฎหมายที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายอื่น ๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศ กระทรวงหรือการดำเนินการใด ๆ จะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้
สำนักพลเมืองในระบอบ		
ประชาธิปไตย	หมายถึง	คนที่อาศัยอยู่ในรัฐ ที่มียอมรับว่าตนเองมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมร่วมกัน ตลอดจนร่วมมือกันสร้างสรรค์ความเจริญให้กับประเทศชาติ และรู้จักสิทธิของตนเองและเคารพสิทธิผู้อื่น

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย ตรงกับคำในภาษาอังกฤษ ว่า Democracy ซึ่งมาจากคำผสม ๒ คำ คือ Demos (ประชาชน) กับ Kratein (การปกครอง) เมื่อทั้งสองคำรวมกัน ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองโดยประชาชน

ประชาธิปไตย เป็นคำสันสกฤต ประชา+ธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ

วิสุทธ์ โภธิแทน (โพธิแทน, ๒๕๒๔) หน้าที่ ๕๔ ได้อธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ซึ่งสามารถสรุปได้ ๓ แนวคิด ดังนี้

แนวคิดแรก ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง หรือระบบการเมือง คือ มีองค์กรต่าง ๆ ในการปกครองเปิดโอกาสให้ประชาชนในส่วนร่วมในการดำเนินการปกครอง เช่น การมีสภาผู้แทนราษฎร มีพรรคการเมือง มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ศาลมีอิสระจากฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

แนวคิดที่สอง ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ หมายความว่า ประชาชนมีความรู้สึกและยอมรับคุณค่าของประชาธิปไตยในขอบเขตแห่งกฎหมาย เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ โดยยึดถือและปฏิบัติอย่างมั่นคงตามวิถีทางแห่งกฎหมายเพื่อธำรงไว้ซึ่งหลักการแห่งประชาธิปไตย

แนวคิดที่สาม ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หมายความว่า การปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวัน ประชาชนทุกคนเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดหรือเอารัดเอาเปรียบสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น เคารพกฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด หากประชาชนของประเทศใดไม่ยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตประเทศนั้นก็ไม่เรียกว่าเป็นประเทศประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือแม้จะมีกลไกอื่น เช่น มีรัฐธรรมนูญ มีพรรคการเมือง หรือมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม

โคเฮน (Cohen ๑๕๗๑, ๘) ได้กล่าวถึงความหมายของประชาธิปไตยใน ๓ ด้าน กล่าวคือ

๑. ในด้านกว้าง ประชาธิปไตย เป็นการพิจารณาว่าประชาชนในสังคมหรือชุมชน ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจรัฐ และมีส่วนหรือบทบาทในการใช้อำนาจนั้นอย่างไร หากชุมชนใดมีความเป็นประชาธิปไตยมากย่อมหมายความว่าคนในชุมชนนั้น มีบทบาทต่อการตัดสินใจหรือการใช้อำนาจของผู้ปกครองเป็นไปในทางที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนนั้น

๒. ในด้านลึก ประชาธิปไตยเป็นการพิจารณาว่าประชาชนในชุมชนหนึ่งมีบทบาทหรือส่วนร่วมทางการเมืองในอันที่จะมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจรัฐ ในลักษณะใดและเพียงใด ซึ่งลักษณะของมีส่วนร่วมนี้ จะส่งผลให้รัฐบาลใช้อำนาจตอบสนองตรงตามความต้องการของประชาชน

๓. ในด้านยาว ประชาธิปไตยเป็นการพิจารณาว่าประชาชนในชุมชนหนึ่ง สามารถมีบทบาทต่อการใช้อำนาจรัฐในเรื่องใดบ้าง โดยดูจากว่าคนในชุมชนนั้นมีบทบาทหรืออิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลผ่านทางนโยบาย ต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด (Cohen, ๑๕๗๑)

ทินพันท์ นาคะตะ (นาคะตะ, ๒๕๑๗) ในบทความเรื่อง “ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ” กล่าวไว้ว่า หลักเกณฑ์สำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตยมี ๔ ประการ ดังนี้

๑. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการออกกฎหมาย บริหารและตุลาการ ทั้งนี้ ในการใช้อำนาจนั้นอาจกระทำโดยตรงเช่น การชุมนุมของชาวเอเชนส์โบราณ เพื่อร่วมกันตัดสินใจถึงใดสิ่งหนึ่ง หรือโดยวิธีอ้อม โดยประชาชนใช้อำนาจในการออกกฎหมายผ่านทางสภาผู้แทนราษฎร ใช้อำนาจบริหารผ่านทางฝ่ายบริหาร และใช้อำนาจตุลาการผ่านทางศาล การใช้อำนาจของประชาชนโดยวิธี อ้อมซึ่งประเทศต่าง ๆ เกือบทั้งหมดในปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักการที่ฝ่ายปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใต้การปกครองหรือประชาชน (government by consent) ดังที่ แรนนี่ (Austin Ranney ๑๕๕๘, ๑๗๖-๑๗๕) ได้เคยกล่าวไว้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๑๕-๑๖) อธิบายว่า หลักการการปกครองโดยความยินยอมของประชาชนนี้ ถู้อตามทัศนะของ ล็อก (John Locke) นักปรัชญาการเมืองชื่อดังของโลกตะวันตกที่ว่า โดยธรรมชาตินั้น มนุษย์มีสิทธิ สังคมและรัฐจัดตั้งขึ้น โดยเป้าหมายอย่างเดียวคือการปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชน หลักการดังกล่าวนี้อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นหลักการในการกำหนดระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการได้มาซึ่งอำนาจตัดสินใจตกลงตามแบบประชาธิปไตย เช่น การมีรัฐธรรมนูญ การมีการเลือกตั้งโดยเสรี การมีพรรคการเมืองฝ่ายค้าน และตามหลักการนี้

ผู้ปกครองที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม และไม่ได้รับประชามติยินยอมจากประชาชน แม้จะมีความชอบด้วยกฎหมายก็ถือว่าไม่มีความชอบธรรมจากประชาชนในการปกครอง

๒. หลักความเสมอภาคของบุคคล กล่าวคือ ถือว่าบุคคลมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในเรื่องฐานะของบุคคลไม่ว่าชาติวุฒิ หรือคุณวุฒิของบุคคลนั้น ๆ จะเป็นอย่างไร โดยเฉพาะความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางการเมือง ซึ่งหมายความว่า ประชาชนพลเมืองทุกคนมีโอกาสดำเนินการตัดสินใจในนโยบายการปกครองประเทศ โดยยึดหลักการสำคัญว่า “คนเดียวมิสิทธิลงคะแนนได้เสียงเดียว” (one man, one vote) และโอกาสเท่าเทียมกันเช่นว่านี้ จะต้องประกอบด้วยเสรีภาพ ไม่ถูกบังคับหรือกำหนดให้เลือก การมีสิทธิตามกฎหมายของประชาชนพลเมืองในการออกเสียงเลือกตั้งของประเทศสหภาพโซเวียต ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้กำหนดตัวเลือกมาให้ ก็ไม่เรียกว่า มีความเสมอภาคกันในทางการเมือง (Ranney ๑๕๕๘, ๑๗๘)

๓. การยึดถือเจตนารมณ์ของปวงชน หลักการนี้ยืนยันอำนาจของประชาชนในข้อแรก กล่าวคือ ถือว่าในการที่จะพิสูจน์ให้เห็น โดยแน่ชัดว่าผู้ปกครองเป็นเพียงตัวแทนที่ใช้อำนาจแทนปวงชนไม่ใช่อำนาจของตัวเอง รัฐบาลจะต้องดำเนินการหรือจัดทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งตามเจตนารมณ์ของปวงชน โดยวิธีการปฏิบัติเพื่อย้ำหลักการนี้ได้แก่ การบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้ประชาชนเลือกตั้งรัฐบาลเป็นครั้งคราว หรือการกำหนดให้มีกลไกทางสถาบันบางอย่างเช่น การเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายเพื่ออภิปรายมติ หรือวิธีการให้ประชาชนร่างกฎหมายโดยตรง เป็นต้น (Ranney ๑๕๕๘, ๑๗๘)

๔. การยึดถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก และเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย เนื่องจากในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นมีสมาชิกจำนวนมาก ย่อมเป็นธรรมดาที่ทุกคนจะมีความเห็นพ้องหรือมีเจตนารมณ์อย่างเดียวกันไม่ได้ทั้งหมด การใช้อำนาจปกครองของประชาชนจะเป็นไปได้จะต้องใช้หลักการของเสียงข้างมาก และการเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ เป็นกรรมวิธีทางปฏิบัติของหลักเกณฑ์นี้ แต่เพราะเราไม่มีทางที่จะแน่ใจได้ว่าคนกลุ่มใหญ่จะใช้วิจารณญาณของเขาไปในทางที่ถูกที่ควรได้ทุก ๆ คราว คนกลุ่มใหญ่ก็อาจถูกอิทธิพลของอารมณ์ได้ในบางโอกาส หรือเกิดความเชื่อมั่นในอำนาจ ซึ่งเป็นไปได้อย่างมาก และเคยปรากฏมาหลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมาตรการป้องกันมิให้มีการกดขี่ข่มเหงคนกลุ่มน้อยเกิดขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดระบบเผด็จการของคนส่วนใหญ่

ป่วย อังภากรณ์ (อังภากรณ์, ๒๕๒๕) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของประชาธิปไตยไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

๑. สิทธิเสรีภาพของประชาชนจะต้องได้รับความคุ้มครองพอสมควร และความคุ้มครองนี้ควรมีขั้นต่ำตามที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศไว้ว่าเป็นสิทธิมนุษยชน (ขยายความได้ว่าคือ ปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ-ผู้เรียบเรียง)

๒. ประชาชนใช้สิทธิดังกล่าวนี้เพื่อให้ตนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศทั้งด้านนิติบัญญัติและในด้านบริหาร โดยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

๓. ในการใช้สิทธิเสรีภาพและในการใช้อำนาจอธิปไตยนั้น บุคคลแต่ละคนจะต้องมีความเสมอกันต่อกฎหมายด้วย

๔. การใช้อำนาจให้ความยุติธรรมในทางศาล ต้องเป็นอิสระจากการบริหารราชการแผ่นดิน

๕. ความเสมอภาคจะต้องกินความจากการเมือง ออกไปสู่เศรษฐกิจและระบบสังคม

๖. ในการใช้สิทธิและเสรีภาพของเอกชน จะต้องใช้โดยไม่ก้าวก่ายและเป็นปรปักษ์ซึ่งกันและกัน

ในทัศนะของ อมร รักษาสัตย์ (รักษาสัตย์, ๒๕๔๑) หน้าที่ ๗-๘ ประชาธิปไตยนั้นมีสาระและหลักการสำคัญในหลายประการ ดังนี้

๑. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและประชาชนเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด

๒. รัฐบาลได้อำนาจมาจากประชาชนหรือโดยความยินยอมของประชาชน

๓. ในประเทศขนาดใหญ่ที่ใช้ประชาธิปไตยทางอ้อม จะต้องมีการเลือกตั้งผู้แทนและพนักงานของรัฐอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยประชาชนสามารถออกเสียงเลือกตั้งได้โดยอิสระ

๔. สถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่ในการตัดสินใจทางการเมืองหรือกำหนดนโยบายสาธารณะ ต้องตั้งขึ้นโดยวิधिทางแห่งการแข่งขัน เพื่อให้ได้รับคะแนนเสียงความเห็นชอบของประชาชน

๕. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตลอดเวลา โดยกระทำผ่านกลไกต่าง ๆ หรือใช้สิทธิแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้โดยตรง

๖. รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อประชาชน ประชาชนมีสิทธิในการติชมควบคุมการทำงานของรัฐบาลตลอดเวลา และมีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กำหนดไว้

๗. อำนาจการปกครองประเทศต้องไม่อยู่ในกำมือของคนคนเดียว หรือกลุ่มกลุ่มเดียว ต้องมีการแบ่งอำนาจปกครองประเทศอย่างน้อยในระดับหนึ่ง

๘. รัฐบาลต้องมีอำนาจจำกัด มีการแบ่งและกระจายอำนาจ มีการตรวจสอบและถ่วงดุลหรือคานอำนาจซึ่งกันและกัน

๙. หน้าที่หลักของรัฐบาลคือการส่งเสริมปัจเจกชน เสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพของพลเมือง

๑๐. การตัดสินใจที่สำคัญต้องเป็นไปตามเสียงข้างมาก โดยคำนึงถึงสิทธิของเสียงข้างน้อย

๑๑. ประชาชนมีความเสมอภาคในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความเสมอภาคตามกฎหมาย และความมีโอกาสเท่าเทียมกันในทุกด้าน ทุกคนมีศักดิ์ศรี และไม่มีผู้ใดมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น

๑๒. ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวาง โดยรัฐบาลให้หลักประกัน และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเหล่านั้น อย่างน้อยก็ในด้านสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสำคัญ

๑๓. ประชาชนต้องมีอิสระในการพูด การพิมพ์ การแสดงความคิดเห็น การร่วมชุมนุม การตั้งพรรคการเมือง เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้จริง และอย่างมีข้อมูลข่าวสาร

๑๔. รัฐบาลต้องใช้หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม ไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ

ผู้เรียบเรียงได้รวบรวมทัศนะของนักวิชาการ และปวงผู้รู้หลายท่านเกี่ยวกับประชาธิปไตยสมัยใหม่ สรุปความได้ว่าประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น หยั่งอยู่บนรากฐานหลักการที่สำคัญใน ๕ ประการ ดังนี้

๑. หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจที่มีตามระบบที่ยึดถือ (หรือกระบวนการเลือกตั้งอย่างอิสระและทั่วถึง) ในการกำหนดตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน อำนาจที่ว่านี้ ตามทัศนะของนักปรัชญาการเมืองหาได้มีแต่อำนาจในการแต่งตั้งคัดสรรผู้แทนของประชาชนไปทำหน้าที่ปกครองเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงอำนาจในการถอนถอน (Recall and Revolt) ผู้แทนที่ประชาชนเห็นว่า มิได้ปกครองในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมหรือโดยสภาพประการอื่นที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญที่เป็นบทกฎหมายสูงสุดของแต่ละประเทศด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศไทย รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีบทบัญญัติรับรองให้อำนาจของประชาชนผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง สามารถเข้าชื่อกันเพื่อยื่นถอดถอนนักการเมืองที่ทำหน้าที่บริหาร ซึ่งมีพฤติกรรกร่ำรวยผิดปกติ เป็นต้น

๒. หลักเสรีภาพ (Liberty) ในระบอบประชาธิปไตยนั้น เสรีภาพ หมายความว่า ความสามารถในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลต้องการ ตราบเท่าที่ การกระทำของเขานั้น ไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการกระทำที่ละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและความมั่นคงของ ประเทศชาติ

๓. หลักความเสมอภาค (Equality) ในระบอบการปกครองแบบนี้ มีสาระสำคัญ ประการหนึ่งอยู่ที่การเปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถเข้าถึงทรัพยากรและคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมที่มี อยู่จำกัดอย่างเท่าเทียมกัน บุคคลจะยอมไม่ถึงถูกกีดกันด้วยสาเหตุแห่งความแตกต่างทางชั้นวรรณะ ทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ฐานะทางเศรษฐกิจหรือด้วยสาเหตุอื่น ซึ่งโดยประการ สำคัญแล้ว มนุษย์นั้น มีความเท่าเทียมกันแต่พื้นฐานที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุขในสังคมและเท่า เทียมกันในเชิงโอกาสในการเต็มเต็มความสมบูรณ์ให้แก่ชีวิตภายใต้กฎหมาย หลักการประการนี้ ได้ถูกนำไปบัญญัติเป็นคดีของกฎหมายว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมาย” ซึ่งสัมพันธ์กับหลักการในประการถัดไป

๔. หลักการการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (Rule of Law) หลักการนี้ มีขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นหนึ่งในบรรดาสหิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหมดของปัจเจกบุคคล และโดย หลักการนี้ ผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจใด ๆ อันละเมิดต่อกฎหมายกระทำต่อประชาชนได้ ไม่ว่าจะ ในเชิงการลิดรอนเพิกถอนอำนาจของประชาชนด้วยการจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือด้วยวิธีการอื่นใด แม้ในทัศนะหนึ่งของนักคิดบางท่าน เช่น เวเบอร์ (Max Weber) ที่ว่า รัฐเป็นองค์กรที่ผูกขาดการใช้ อำนาจการปกครองเหนือประชาชนก็ตาม หลักการสำคัญนี้ มักจะถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายสูงสุด ของรัฐ อาทิ ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย ได้บัญญัติไว้ในหมวดที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ของปวงชนชาวไทย

๕. หลักการเสียงข้างมาก (Majority Rule) ด้วยเหตุที่การปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น การตัดสินใจใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง การเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเข้าสู่ระบบการเมือง หรือแม้แต่การตัดสินใจในบรรดาภารกิจของ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ ในการตัดสินใจทางเลือก ภายใต้เป้าประสงค์ที่จะให้สอดคล้องหรือเป็นตัวแทนที่สะท้อนความต้องการ/ ข้อเรียกร้องของประชาชนหมู่มาก อย่งไรก็ดี ในระบอบประชาธิปไตย นอกเหนือไปจากการยอมรับ ต่อเสียงข้างมากแล้ว ยังมีหลักคิดให้เคารพให้คุ้มครองเสียงข้างน้อยที่เรียกว่า “Minority Rights”

ด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นหลักประกันว่า ฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้วิธีการพวกมากลากไปตามความเห็นหรือกระแสความนิยมบางอย่างเกินกว่าความเหมาะสม

หลักการพื้นฐานหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายสูงสุดของระบบการเมืองในรูปของกรอบอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) ในการกำหนดกระบวนการทางการเมืองระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้อำนาจปกครอง ตลอดจนถึงการกำหนดความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจหลักการเมือง (Form of Government)

ในทัศนะของ เซวานะ ไตรมาส (ไตรมาส, ๒๕๔๗) ประชาธิปไตยเป็นการปกครองมีหลักเกณฑ์ประกอบ ๓ ประการสำคัญ คือ

๑. การปกครองของประชาชน (Rule of People) เป็นหลักยึดพื้นฐานในการแสวงหาสิ่งที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการเมืองการปกครอง (Goal of rule) ซึ่งเป็นนัยของการสร้างพันธะยึดเหนี่ยวที่เรียกว่า อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งก็คือการกำหนดให้อำนาจสูงสุดในการเมืองการปกครองหรืออำนาจอธิปไตย เป็นของประชาชน ไม่ใช่ของรัฐบาล (popular Sovereignty) นั่นเอง ดังเช่น การกำหนดให้ผู้ปกครองต้องมาจากการเลือกตั้งทั่วไป โดยการเปิดให้มีการออกเสียงของประชาชน (General election by universal suffrage) หรือการกำหนดให้การใช้อำนาจของผู้ปกครอง ต้องอยู่บนพื้นฐานความยินยอมของประชาชน (Consent of people) เป็นต้น

๒. การปกครองโดยประชาชน (Rule by People) เป็นหลักยึดพื้นฐานของการแสวงหาสิ่งทีเรียกว่า กระบวนวิธีทางการเมืองการปกครอง (Mode of rule) ซึ่งเป็นนัยของการสร้างกระบวนการทางการเมืองการปกครองให้รองรับการกำกับควบคุมของประชาชน ในรูปของการสร้างวิถีทางในการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน กู่ขนานไปกับวิถีทางในการใช้อำนาจของผู้ปกครองที่จะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน (People responsibility and responsiveness) พร้อมกันไป ซึ่งเป็นวิถีทางของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนผู้รับการปกครองนั่นเอง ดังเช่น การกำหนดให้ใช้เสียงข้างมากในการปกครอง โดยเคารพเสียงข้างน้อย (Majority Rule and Minority Right) เป็นต้น

๓. การปกครองเพื่อประชาชน (Rule for People) เป็นหลักยึดพื้นฐานในการแสวงหาสิ่งที่เป็น ความชอบธรรมของรัฐบาลที่ยุติธรรม (Legitimacy of Justice Government) ซึ่งเป็นนัยของการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางอำนาจขององค์กรรัฐบาลให้สอดคล้องกับครรลองของระบอบการเมืองการปกครอง อันเป็นการสร้างหลักประกันขั้นพื้นฐานให้เกิดความเชื่อมั่นในการใช้อำนาจการปกครองที่ยุติธรรมของรัฐบาล และการได้รับความยินยอมจากประชาชนในความชอบธรรมของการใช้อำนาจปกครองนั้นด้วย เพื่อให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า การใช้อำนาจ

ปกครองของรัฐบาลจะไม่บิดพลิ้ว (abuse of power) บิดเบือนไปจากกฎหมายอันเป็นตัวแทนเจตนารมณ์ร่วมของประชาชนที่เรียกว่า สัญญาประชาคม ซึ่งจะเป็นหนทางในการเอื้อประโยชน์ให้เกิดความยุติธรรมในการปกครองได้ในที่สุด

สน สุวรรณ (สุวรรณ, ๒๕๕๖) ได้สรุปรวบรวมความหมายของ ประชาธิปไตย

๑. ความหมายของประชาธิปไตยในเชิงอุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง คือ ระบบความคิดทางการเมืองอย่างหนึ่ง อุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในฐานะที่เป็นระบบความคิดทางการเมืองชนิดหนึ่ง ที่ให้ความสำคัญกับหลักการ ๑ ประการ คือ

๑.๑ หลักมนุษยธรรมเป็นผู้มีสติปัญญา รู้จักใช้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว และสามารถปกครองตนเองได้ ประชาธิปไตยนั้นเป็นระบบที่สมาชิกจะต้องแสดงออกซึ่งเหตุผล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับกันเชื่อกันว่าถ้าการดำเนินการใด ๆ เป็นไปตามหลักการแห่งเหตุผลแล้ว ย่อมจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมอย่างไม่มีขีดจำกัด

๑.๒ หลักสิทธิเสรีภาพ คำว่า เสรีภาพ หมายถึง ความมีเสรี และเสรี หมายถึง ทำได้โดยปลอดอุปสรรค ส่วนคำว่า สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม แต่อย่างไรก็ตาม การใช้เสรีภาพในระบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับผู้อื่นในสังคมด้วย กล่าวได้ว่าเสรีภาพในสังคมประชาธิปไตยมีขอบเขตจำกัดในระดับหนึ่ง สิ่งที่จะมาเป็นตัวจำกัดเสรีภาพในที่นี้ก็คือ กฎหมาย ข้อบังคับ ขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมทั้งวัฒนธรรมของสังคมนั้นเอง เสรีภาพขั้นพื้นฐานในระบบประชาธิปไตยอาจจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

๑.๒.๑ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นซึ่งอาจแสดงออกในรูปของการพูด การเขียนและการโฆษณาถือเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานประการหนึ่งในสังคมประชาธิปไตยนั้นเป็นสังคมที่ถือว่าประชาชน คือ เสี่ยงสวรรค์ เป็นสังคมที่ยินยอมให้ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองโดยเสรี การแสดงความคิดเห็นจึงถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งด้วย

๑.๒.๒ เสรีภาพในการรวมกลุ่ม อาจจะเป็นการรวมตัวกันของเกษตรกรที่ปลูกอ้อยจัดตั้งเป็นสหกรณ์ชาวไร่อ้อย หรืออาจจะเป็นการรวมตัวกันของผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน จัดตั้งเป็นสมาคม เป็นต้น และยังรวมไปถึงการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการใด ๆ อีกด้วย แต่ทั้งนี้กิจกรรมอันเกิดจากเสรีภาพในการรวมกลุ่มจะต้องอยู่ในกรอบแห่งกฎหมายและศีลธรรมอันดีของสังคม

๑.๒.๓ เสรีภาพในการนับถือศาสนา มนุษย์แต่ละคนย่อมมีความเชื่อที่เหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้างเป็นธรรมดา การนับถือหรือศรัทธาที่มนุษย์พึงมีต่อความเชื่อของศาสนาใด ๆ จึงนับได้ว่าเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานประการหนึ่งบ้าง ต่างกันบ้างเป็นธรรมดา การนับถือหรือศรัทธาที่มนุษย์พึงมีต่อความเชื่อของศาสนาใด ๆ จึงนับได้ว่าเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานประการหนึ่ง

๑.๒.๔ สิทธิและเสรีภาพอื่น ๆ นอกจากสิทธิและเสรีภาพข้างต้นแล้ว อุดมการณ์ประชาธิปไตยยังให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลด้านอื่น ๆ เช่น สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองทั้งทางร่างกายและทรัพย์สินจากรัฐ สิทธิใน เคหะสถาน สิทธิและเสรีภาพในการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัย สิทธิและเสรีภาพในการเดินทาง สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพโดยสุจริต เสรีภาพในทางร่างกาย เป็นต้น

๑.๒.๕ หลักความเสมอภาค ความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน เป็นหลักที่สำคัญของอุดมการณ์ประชาธิปไตยอีกหลักการหนึ่ง ระบอบประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใด เพศใด มีฐานะทางเศรษฐกิจหรือฐานะทางสังคมอย่างไรต่างเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันในที่นี้ไม่ใช่ความเท่าเทียมกันในสติปัญญา ความสามารถ หรือความสูงความต่ำ แต่เป็นความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีของความเป็นคน ซึ่งทุกคนมีสิทธิที่จะอยู่รอดในสังคม ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยอาจจำแนกได้เป็น ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑.๒.๕.๑ ความเสมอภาคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากแนวความคิดที่ว่าประชาธิปไตย เป็นเรื่องของ การปกครองโดยประชาชน ถือว่าเสียงของประชาชน เป็นเสียงสวรรค์ รัฐประชาธิปไตยจึงต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชนอย่างกว้างขวาง ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเมื่ออายุถึงเกณฑ์ที่กฎหมายระบุไว้ และบัตรเลือกตั้งแต่ละใบจะมีเสียงเพียง ๑ เสียงเท่าเทียมกัน ซึ่งตรงกับปฏิญญาสากลแห่งสิทธิมนุษยชน ข้อ ๒๑ (๓) ที่ระบุว่า เจตจำนงของประชาชนจะต้องเป็นมูลฐานแห่งอำนาจของรัฐบาล เจตจำนงเช่นนี้จะต้องแสดงออกทางการเลือกตั้งตามกำหนดเวลาอย่างแท้จริง โดยอาศัยการออกเสียงทั่วไปอย่างเสมอภาคและลงคะแนนเสียงลับ หรือการลงคะแนนโดยอิสระอย่างอื่น

๑.๒.๕.๒ ความเสมอภาคที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ในรัฐประชาธิปไตยนั้นจะถือว่า กฎหมายเป็นเสมือนข้อกำหนดของสังคมที่ออกมาโดยมีวัตถุประสงค์ในการควบคุมพฤติกรรมที่มีผลร้ายต่อสังคม โดยส่วนรวมนั้นคือกฎหมายจะให้ความคุ้มครองป้องกันแก่คนทุกคน โดยเท่าเทียมกัน และผู้ที่ละเมิดกฎหมายก็จะได้รับโทษทัณฑ์ตามที่กำหนดหรือถ้ามีเหตุอันควรปรานีให้มีการลดหย่อนหรือยกเว้นโทษ ก็ควรจะได้รับพิจารณาโดยเท่าเทียมกันด้วย

๑.๒.๕.๓ ความเสมอภาคที่จะแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิต
 ในระบอบประชาธิปไตยนั้น รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้ เช่น
 จัดให้มีโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยให้เพียงพอสำหรับคนที่ปรารถนาแสวงหาความรู้ได้มี
 โอกาสรับการศึกษาได้รับความรู้ และมีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถสร้างความก้าวหน้าและความ
 มั่นคงในชีวิตให้กับตนเอง และต้องบริหารระบอบของสังคมให้เปิดโอกาสสำหรับทุก ๆ คน คนใน
 การที่จะได้ทำงานโดยสิทธิเท่าเทียมกันเช่น เปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคในการสอบ
 คัดเลือกเข้าเป็นข้าราชการ เป็นต้น

๑.๒.๕.๔ ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ สังคม ในที่นี้ไม่ได้
 หมายความว่ารัฐประชาธิปไตยจะต้องทำให้สมาชิกทุกคนมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูง กล่าวคือ
 มีรายได้สูง และมีความเป็นอยู่ที่หรูหรากันทุกคน แต่จะต้องพยายามกระจายรายได้ นำเอาทรัพยากร
 ทางสังคมมาใช้ประโยชน์ ลดช่องว่างระหว่างชนชั้นให้น้อยลงโดยการสนับสนุนหรือช่วยเหลือ
 กลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่า ให้เติบโตใหญ่และแข็งแรงพอที่จะช่วยเหลือตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น
 การที่รัฐสนับสนุน โครงการจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมอาชีพในชนบท โครงการจัดตั้งสหกรณ์ผู้ผลิต
 สหกรณ์ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ใด ๆ โครงการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานเพื่อยกระดับความกินดี อยู่ดี
 เป็นต้น

๒. ความหมายของประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบการปกครองแนวคิดพื้นฐานของ
 ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครองมาจากความเชื่อที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบ
 การปกครองที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ การปกครองตนเองของประชาชน
 นั้นจะดำเนินการโดยผ่านผู้แทนราษฎรที่ประชาชนเลือกเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงให้รัฐบาลใน
 ระบอบประชาธิปไตย จะทำหน้าที่ที่จำกัดโดยกรอบแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือกันตามมติจาก
 ประชาชน รัฐธรรมนูญนี้อาจจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่เป็นก็ได้จากแนวคิดข้างต้น เราจึงอาจ
 สรุปหลักการที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ ดังต่อไปนี้

๒.๑ หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หมายความว่า ประชาชนเป็นเจ้าของ
 อำนาจสูงสุดประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินปัญหาและกำหนดความเป็นไปของพวกเขาเอง แต่มิได้
 หมายความว่าประชาชนทั้งประเทศจะต้องมานั่งถกเถียงหาทางแก้ปัญหา

๒.๒ หลักอำนาจอธิปไตยโดยปวงชน หมายถึง การให้ประชาชนมีส่วนร่วม
 ในทางการเมือง รูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่หลายทางด้วยกันที่สำคัญ คือ
 การเลือกตั้งตัวแทนของตนขึ้นไปทำหน้าที่ในรัฐสภา นอกจากนี้ประชาชนอาจทำได้โดยการช่วย
 ธรรมชาติหาเสียงให้ผู้สมัครที่ตนนิยมอยู่ หรือเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์เดียวกัน
 เพื่อหาทางผลักดันให้นโยบายของพรรคนำมาใช้ปฏิบัติ เป็นต้น

๒.๓ หลักอำนาจอธิปไตยเพื่อปวงชน สังคมประชาธิปไตยนั้น ผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศ และรัฐบาลจะต้องไม่กระทำไปเพียงเพื่อผลประโยชน์ของคนในกลุ่มคนเท่านั้น ผู้ปกครองที่มาจากประชาชนในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องเป็นผู้ที่กระทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ด้วย ให้สมกับความไว้วางใจของประชาชนที่เลือกตนเข้ามาทำหน้าที่ ไม่เช่นนั้นเมื่อครบวาระอาจจะไม่ได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนในสมัยต่อไปก็ได้

๒.๔ หลักเหตุผล ประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักเหตุผล ทั้งนี้เนื่องจากคนแต่ละคนต่างก็มีแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไป ถ้าคนปราศจากเหตุผลแล้ว สังคมก็อาจยุ่งเหยิง ไม่ได้ข้อยุติที่ดีและถูกต้อง ดังนั้นในระบอบประชาธิปไตยนั้นทุกคนจะต้องร่วมกันคิด โดยต่างก็เสนอความคิดเห็น แล้วอาจมีการเปิดอภิปราย มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ต่างคนต่างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจเป็นธรรม ข้อเสนอหรือความคิดเห็นของใครที่มีเหตุผลดีว่าก็จะได้รับเลือกให้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่นั้น ๆ ต่อไป

๒.๕ หลักเสียงข้างมาก วิธีการหนึ่งที่จะรู้ได้ว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักการเพื่อปวงชน คือ หลักเสียงข้างมาก นั่นคือหลังจากที่ผู้แทนราษฎรได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์โดยการอภิปรายกันพอแล้ว ก็จะมีการออกเสียงลงคะแนนกัน ข้อเสนอที่ได้รับเสียงข้างมากจากที่ประชุมก็จะได้รับเลือกให้นำไปปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะถือได้ว่าเป็นข้อเสนอที่มีเหตุผลของคนส่วนใหญ่

๒.๖ หลักความยินยอม ประชาธิปไตยจะต้องมีพื้นฐานมาจากความยินยอมอีกด้วย เมื่ออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน และปวงชนได้ตั้งตัวแทนของตนเพื่อใช้อำนาจดังกล่าว จึงถือได้ว่าผู้ที่ได้รับเลือกให้เข้ามาใช้อำนาจเหล่านี้ได้รับความยินยอมจากปวงชน แต่จะมีอำนาจจำกัดตามรัฐธรรมนูญ และยังถูกจำกัดช่วงเวลาที่ได้รับความยินยอม คืออาจอยู่ในวาระช่วงระยะเวลาหนึ่ง (วาระครบ ๔ ปีเต็ม) เมื่อครบวาระหรือมีการยุบสภาจะมีการเลือกตั้งใหม่ หากผู้แทนราษฎรผู้ใดได้รับความไว้วางใจจากประชาชนจะได้รับเลือกเข้ามาทำหน้าที่ต่อไป

๒.๗ หลักประนีประนอม ในหลายกรณีหลังจากที่ผู้แทนราษฎรได้อภิปรายกันแล้ว และเล็งเห็นว่าข้อเสนอต่าง ๆ ที่ผู้แทนแต่ละคนเสนอไปนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก หรือมีข้อขัดแย้งกันไม่มากนัก ที่ประชุมก็อาจใช้การประนีประนอมกัน โดยยึดหลักผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นเกณฑ์ ไม่จำเป็นต้องมีการลงคะแนนเสียงข้างมากก็ได้

๒.๘ หลักความเสมอภาค ประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์ต่างก็มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน แม้แต่รัฐธรรมนูญไทยก็ยอมรับในหลักการนี้โดยเขียนไว้ว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายนั้นครุศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี โดยประการอื่นก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย ฉะนั้นกฎหมายในสังคมประชาธิปไตยจึงบังคับใช้กับบุคคลทุกคนโดยเสมอหน้ากันหมด

๒.๕ หลักเสรีภาพ สังคมประชาธิปไตย นอกจากจะให้ความสำคัญกับความเสมอภาคแล้ว ยังให้ความสำคัญกับหลักเสรีภาพด้วย กล่าวคือ รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องส่งเสริมเสรีภาพต่าง ๆ ของปวงชน เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน การอบรมศึกษา การรวมตัวกันเป็นสมาคม เป็นต้น แต่ทั้งนี้เสรีภาพเหล่านี้จะถูกจำกัดโดยกฎหมายนั้นคือ ประชาชนต้องไม่ใช้เสรีภาพนี้เพื่อทำลายหรือรบกวนเสรีภาพของผู้อื่น

๓. ความหมายในเชิงวิถีชีวิตของประชาชน วิถีชีวิตของประชาชน หมายถึง วิธีการในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีความเชื่ออยู่ว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะไร้เสถียรภาพ ถ้าบุคคลหรือสมาชิกของสังคมขาดแบบแผนของความเชื่อ ทศนคติและค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตย วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

๓.๑ ใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหาหรือข้อขัดแย้งระหว่างกัน ในทางปฏิบัติแม้ว่ามนุษย์จะไม่ได้ใช้เหตุผลตลอดเวลา แต่ก็ควรใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ เพราะการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น โดยการใช้อุบาย จะนำมาซึ่งข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับกัน โดยไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม

๓.๒ รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีสติสัมปชัญญะ ปราศจากอคติ และมีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน

๓.๓ มีน้ำใจประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น นอกจากจะถูกกลบด้วยเหตุผลที่น่าเชื่อถือดีกว่า ยอมรับเสียงข้างมาก เคารพในศักดิ์ศรี สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีจิตใจกว้างขวางพร้อมที่จะยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น และพร้อมที่จะปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

๓.๔ สนใจกิจการบ้านเมืองและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยถือว่าเป็นหน้าที่ เคารพกฎเกณฑ์หรือกติกาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัด

๓.๕ รู้จักประนีประนอมมากกว่าที่จะตั้งต้นเอาชนะกัน โดยอาศัยการงู้อะไร บังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับในเงื่อนไขของฝ่ายตนแต่ฝ่ายเดียว

๓.๖ มองโลกในแง่ดี สมาชิกของสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีศรัทธาและความหวังต่อชีวิตเสมอ กระบวนการในระบอบประชาธิปไตยนั้นอาจต้องใช้เวลา ความอดทนอดกลั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

๓.๗ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อสมาชิกของสังคมประชาธิปไตยเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของทุกคนแล้ว ทุกคนจะเกิดความรักความภักดีต่อชาติบ้านเมือง ต่างพยายามที่จะประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย และศีลธรรมอันดีงาม และต่างก็จะพยายามทำตนเป็นพลเมืองดี ช่วยกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ ช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากในรูปของสังคมสงเคราะห์ เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองให้สะอาดร่มเย็นเป็นต้น

คุณลักษณะสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (วงศ์สุรวัฒน์, ๒๕๔๓) หน้า ๖๕ ราชบัณฑิตไทย อธิบายไว้ว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะบ่งชี้สำคัญ ๔ ประการ ซึ่งไม่ว่ารูปแบบการปกครองของประเทศจะเป็นแบบรัฐสภา (Parliamentary Government) การปกครองแบบประธานาธิบดี (Presidential Government) หรือแบบกึ่งประธานาธิบดี (Semi-presidential Government) หรือแบบเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยตรง (Direct-election of Premiership Form of Government) และในอีกทำนองหนึ่ง แม้ประเทศต่าง ๆ จะอ้างว่าประเทศของตนปกครองในระบอบประชาธิปไตย จะโดยการตั้งชื่อรัฐตน เช่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น อติตสหภาพโซเวียตก็ตาม แต่ถ้าหากขาดคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ ก็ไม่นับว่าประเทศนั้นปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย คุณลักษณะสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย ๔ ประการดังกล่าว ประกอบด้วย

๑. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในรัฐ
๒. ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน
๓. การดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐนั้น ถือเอามติของเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน แต่ในเวลาเดียวกันเสียงส่วนน้อยหรือคนส่วนน้อยในรัฐจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่ป้องกันมิให้ประชาชนส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงอย่างผิดทำนองคลองธรรม
๔. กระบวนการของประชาธิปไตย คือวิธีการปกครองที่ได้รับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการเลือกตั้ง การอภิปราย การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมายของประชาชน เป็นต้น

ลิจิต ชีรเวคิน (ชีรเวคิน, ๒๕๔๘) กล่าวว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยหลายคนคิดว่าเป็น ระบบการเมืองที่มีการเลือกตั้งครบเท่าที่มีการเลือกตั้งก็จะเป็นประชาธิปไตยอันเป็นข้อสรุปโดยทั่วไป กล่าวอีกนัยหนึ่งได้มีการตั้งสมการทำนองว่า ประชาธิปไตย = การเลือกตั้ง หรือ การเลือกตั้ง = ประชาธิปไตย คำถามที่สำคัญคือ มีอะไรประกันว่าการเลือกตั้งจะเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์และเที่ยงธรรม และสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ถึงแม้จะเป็นการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์และเที่ยงธรรม ก็ไม่ได้หมายความว่า การเลือกตั้งหมายถึงประชาธิปไตย ออคอล์ฟ อิตเลอร์ ได้อำนาจทางการเมืองมาจากการเลือกตั้ง มิได้มีการปฏิวัติรัฐประหารหรือใช้อำนาจเข้ายึดอำนาจแต่อย่างใด แต่ ออคอล์ฟ อิตเลอร์ กลับกลายเป็นจอมเผด็จการที่นำไปสู่สงครามและการสังหารหมู่ชาวยิวประมาณ ๖ ล้านคน ยังไม่ได้กล่าวถึงการสังหารชาวซิซีและคนเผ่าพันธุ์อื่น

จากการกระทำสงครามข่มเหงบีฑากรรมประชาชนผู้บริสุทธิ์ ประกอบอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ
อย่างโหดเหี้ยมและทารุณ

ระบบประชาธิปไตยจึงมิได้ขึ้นอยู่กับการณ์การเลือกตั้งเท่านั้น แต่โดยทั่วไปจะต้อง
มีคุณลักษณะเด่นๆ ที่สำคัญ ๔ ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. รัฐบาลนั้นต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน (elected government) กล่าวคือ การ
เข้าสู่ตำแหน่งบริหารของนักการเมืองกลุ่มที่รับผิดชอบต่อการบริหารประเทศ จะต้องได้รับอำนาจ
จากประชาชน มีความชอบธรรมทางการเมืองโดยผ่านการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์และเที่ยงธรรม ซึ่งต้อง
มีการรณรงค์หาเสียง มีการเสนอนโยบาย มีการต่อสู้กับพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรค การ
เลือกตั้งที่ผู้สมัครมาจากพรรคเดียวไม่สามารถจะเรียกได้ว่าเป็นระบบประชาธิปไตย

แต่การเลือกตั้งที่จะสะท้อนถึงอำนาจของประชาชน โดยประชาชนมอบอำนาจ
ให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งสังกัดพรรคการเมืองขึ้นบริหารประเทศนั้นต้องเป็น ไปโดยความ
สมัครใจ ไม่มีอำมาตสินจ้าง หรือการปลุกกระดมให้ไปใช้สิทธิใช้เสียงด้วยวิธีการต่างๆ หรือมีการโกง
การเลือกตั้งด้วยการทำบัตรปลอม และการนับคะแนนแบบฉ้อโกงด้วยการใช้บัตรที่มีมากกว่า
จำนวนผู้ใช้สิทธิใส่เข้าไปในกล่องเลือกตั้ง หรือมีการเปลี่ยนหีบบัตร ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งต้องเป็น
การเลือกตั้งที่สะท้อนถึงความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง จึงจะถือว่าได้อำนาจจาก
ประชาชนให้บริหารประเทศ รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจึงมีความหมายในลักษณะนี้

๒. สิทธิเสรีภาพของประชาชน (rights and freedom) หัวใจสำคัญของระบอบการ
ปกครองแบบประชาธิปไตยก็คือการที่ต้องมีรัฐธรรมนูญประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมทั้ง
ต้องมีการบังคับกฎหมายด้วยหน่วยงานของรัฐ ตั้งแต่กระบวนการจับกุม สอบสวนสอบสวน การ
ฟ้องร้อง การมีสิทธิแต่งตั้งทนาย และการพิจารณาโดยตุลาการที่มีใจเที่ยงธรรม สิทธิเสรีภาพ
ดังกล่าวนี้ไม่สามารถจะละเมิดได้โดยผู้ใดทั้งสิ้น เนื่องจากประชาชนมีความเสมอภาคในทาง
การเมือง หนึ่งคนหนึ่งเสียง (one man one vote) และมีความเสมอภาคในทางกฎหมาย (equality
before the law) สิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้ครอบคลุมชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน การ
แสดงออก ตัวอย่างเช่น เสรีภาพในการเลือกอาชีพ มีสิทธิในการทำการค้าในระบบการค้าเสรี มี
สิทธิแสดงความคิดเห็น สิทธิในการรวมกลุ่มเป็นชมรม สมาคม สหภาพ ฯลฯ มีสิทธิในการเลือกที่
อยู่อาศัยในเคหะสถาน มีสิทธิในการเดินทาง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง
มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีสิทธิในเกียรติยศชื่อเสียงของตัวเอง ครอบครัว วงศ์ตระกูล และ
มีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว ฯลฯ

สิทธิที่กล่าวมานั้นเป็นสิทธิที่ใครจะละเมิดมิได้ และเมื่อถูกละเมิดย่อมสามารถที่จะฟ้องร้องได้ตั้งแต่การหาความยุติธรรมจากการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลอาญา ศาลแพ่ง การร้องเรียนต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชน ฯลฯ สังคมใดก็ตามที่ไม่มีรัฐธรรมนูญพิทักษ์ปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น ย่อมจะไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย ขณะเดียวกันจะต้องมีกระบวนการบังคับกฎหมายที่สนับสนุนสิทธิดังกล่าว และต้องมีวิถีทางที่จะร้องทุกข์หาทางเยียวยาเมื่อสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวถูกละเมิดไม่ว่าโดยเอกชนหรือโดยรัฐ

๓. การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองที่ทำให้ประชาชนเปลี่ยนสถานะและบทบาทจากผู้ซึ่งเป็นประชาชนที่ไม่มีสิทธิมีเสียง มาเป็นประชาชนที่มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับตนโดยมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ ซึ่งได้แก่ การมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเพื่อจะเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระดับชาติ หรือสมาชิกสภาท้องถิ่น รวมทั้งผู้บริหารท้องถิ่นทำหน้าที่แทนตนในการบริหารประเทศ อันได้แก่ การออกกฎหมาย การใช้กฎหมาย การกำหนดนโยบาย การใช้ทรัพยากร การสร้างกลไกหาข้อยุติในข้อขัดแย้ง นอกจากนี้ผู้ซึ่งมีความสนใจและมีคุณสมบัติครบถ้วนก็มีสิทธิมีส่วนร่วมโดยการลงสมัครรับเลือกตั้งไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ในส่วนการมีส่วนร่วมนั้น การใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการใช้สิทธิทางการเมือง จากนั้นประชาชนมีสิทธิติดตามการทำงานของผู้ซึ่งตนเลือกมาเป็นตัวแทนได้ตลอดวาระที่ดำรงตำแหน่ง และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นขัดแย้ง คัดค้าน รวมทั้งการประท้วงนโยบายที่ไม่ถูกต้องอันเป็นสิทธิการมีส่วนร่วมโดยชอบธรรม นอกเหนือจากนั้น ในนโยบายอันใดก็ตามที่จะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของตน และมีเหตุผลมากเพียงพอที่จะแสดงความคิดเห็น ก็ย่อมมีสิทธิแสดงประชาพิจารณ์ รวมทั้งแสดงประชามติได้ซึ่งจะต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมายในเรื่องดังกล่าว

นอกเหนือจากสิทธิดังกล่าวมาเบื้องต้น ในรัฐธรรมนูญของหลายประเทศก็ยังมีสิทธิกับประชาชนผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเข้าชื่อกันเสนอร่างกฎหมาย หรือเข้าชื่อกันเริ่มต้นกระบวนการถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในกรณีของประเทศไทยนั้น ประชาชน ๕ หมื่นคนก็มีสิทธิเข้าชื่อกันเสนอร่างกฎหมายว่าด้วยหมวด ๓ และหมวด ๕ ซึ่งได้แก่สิทธิเสรีภาพของประชาชนและแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ นอกจากนี้ ยังมีสิทธิเข้าชื่อกันเริ่มต้นกระบวนการถอดถอนผู้บริหารระดับสูง ในขณะที่เดียวกันในระดับท้องถิ่นก็มีการเปิดช่องให้กระทำการทำนองเดียวกัน

ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวนี้คือการมีสิทธิการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการชุมนุม โดยสงบและปราศจากอาวุธเพื่อเรียกร้องทางการเมืองเป็นสิ่งที่ฝ่ายรัฐต้องยินยอมให้เกิดขึ้น เพราะนี่คือ พื้นฐานสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย หากปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือมีส่วนร่วมโดยการจัดตั้งตามคำสั่งของรัฐ ก็จะขาดคุณลักษณะสำคัญของระบบประชาธิปไตย

๔. หลักนิติธรรม (the rule of law) หลักนิติธรรมคือหลักการออกกฎหมายตามกระบวนการนิติบัญญัติที่มีตัวแทนของประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาทั้งข้อดีและข้อเสียก่อนที่จะออกมาเป็นกฎหมายใช้บังคับ และที่สำคัญที่สุดจะต้องไม่ขัดต่อหลักการและเนื้อหาที่สำคัญเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพ หลักนิติธรรมเป็นเสาหลักของการเกิดนิติรัฐ ซึ่งมีกฎหมายเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองบริหาร ที่สำคัญ คือ กฎหมายที่ออกมานั้นต้องผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง มีหลักการที่ไม่ขัดต่อสิทธิเสรีภาพ และหลักการของระบบประชาธิปไตย มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นกฎหมายที่ออกโดยผู้มีอำนาจ และใช้กฎหมายดังกล่าวเป็นเครื่องมือของการปกครองบริหารแบบเผด็จการลักษณะเช่นนี้เรียกว่า the rule by law ซึ่งต่างจาก the rule of law และยังถ้าเป็นระบบการเมืองที่อาศัยตัวบุคคลผู้มีอำนาจ กล่าววาจาเด็ดขาดเป็นกฎหมาย ก็จะกลายเป็น the rule by men อันเป็นเรื่องที่อันตรายยิ่ง เพราะจะไม่มีหลักกฎเกณฑ์อันใด การดำเนินนโยบายและการตัดสินใจขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งอำนาจเท่านั้น

ระบบการเมืองใดก็ตามที่ขาดคุณลักษณะข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ ข้อที่กล่าวมาแล้วนั้นจะไม่เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ส่วนใหญ่มักจะมีรูปแบบของคุณลักษณะใน ๔ ข้อเบื้องต้น แต่จะบกพร่องในเนื้อหาและบางครั้งจะเกิดความบกพร่องในสาระและหลักการ จึงมีการปกครองแบบประชาธิปไตยในหลายๆ ประเทศที่มีหน้าฉาก (facade) หรือรูปแบบ (form) ของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เนื้อหา (substance) เป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่บกพร่อง ขาดความสมบูรณ์ และในบางกรณีเป็นระบบการปกครองแบบเผด็จการที่อ้างคำว่าประชาธิปไตยเป็นเครื่องประดับ

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย

ชเรนศ อภรณ์สุวรรณ (อภรณ์สุวรรณ, ๒๕๕๖) จากวิวัฒนาการอันยาวนานในประวัติศาสตร์ คุณค่าและการปฏิบัติว่าด้วยเสรีภาพในตะวันตก แบ่งออกได้เป็นสามแนวคิด คือ

๑. เสรีภาพส่วนบุคคล ได้แก่ การที่บุคคลไม่ถูกบังคับโดยผู้อื่นให้กระทำและสามารถทำได้ตามใจ
๒. เสรีภาพแบบองค์อธิปัตย์ (sovereignal) หมายถึง การจำกัดการใช้เสรีภาพของบุคคลเพื่อรักษาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือสังคมของรัฐหรือส่วนรวม
๓. เสรีภาพของประชาสังคม (civic freedom)

หมายถึง ความสามารถของสมาชิกชุมชนในการมีบทบาททางสังคมและการเมืองเพื่อประโยชน์ของชีวิตตนและการปกครองตนเอง (Patterson , ๑๙๙๒) ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาแล้วแนวความคิดเรื่องเสรีภาพแบ่งออกได้เป็น ๒ มโนทัศน์ คือ เสรีภาพเชิงลบ (negative freedom) หมายถึงเสรีภาพที่โดยพื้นฐานแล้วอยู่ที่ไม่มีปัจจัยที่มาควบคุมแทรกแซงหรือกีดขวางความเป็นไปได้ในการกระทำของคน อีกมโนทัศน์หนึ่งเรียกว่า เสรีภาพเชิงบวก (positive freedom) ได้แก่เสรีภาพที่มีปัจจัยหนุนช่วยและส่งเสริมความเป็นอิสระเสรี ความเป็นตัวของตัวเอง หรือหมายถึงภาวะของการเป็นเจ้าของตนเองอย่างแท้จริง (Berlin , ๑๙๖๕) ซึ่งในความเป็นจริงมโนทัศน์ทั้งสองไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาดแล้วแต่ความต้องการของสังคมและรัฐมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองแบบใด อาจกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยเป็นระบบของสิทธิเชิงบวก

คณาญา ไชยพรธรรม (ไชยพรธรรม, ๒๕๓๗) หน้า ๖๘ อธิบายถึง แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ที่เป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เกิดขึ้นมาจากแนวความคิดเรื่อง สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ซึ่งมีข้อกำหนดไว้ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิโดยชาติกำเนิดเหมือนกันหมด อันหมายถึง คนเราทุกคนเมื่อเกิดมาจะมีสิทธิเท่าเทียมกันติดตัวมาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย” โดยมีสิทธิหลักอยู่ ๒ ประการ คือ “สิทธิในการมีชีวิตอยู่” และ “สิทธิในร่างกาย” สิทธินี้ไม่สามารถโอนสิทธิให้บุคคลอื่นได้ และไม่มีผู้ใดมาล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของกันและกัน ไม่ได้เช่นกัน หลักนี้ยังครอบคลุมไปถึง “สิทธิของผู้พิการ” ด้วยเช่นกัน แนวคิดนี้มีจุดมุ่งหมายสร้างความเข้าใจเรื่องความมีสิทธิของบุคคลในสังคมโดยส่วนรวมและยังมุ่งสร้างความเข้าใจในเรื่องขอบเขตอำนาจของรัฐบาลหรือผู้ปกครองรัฐด้วย เพื่อให้สำนึกถึงสิทธิอันพึงมีของประชาชนในปกครอง และเพื่อปราบผู้ปกครองไม่ให้ปกครองประชาชนด้วยความรุนแรงเด็ดขาดเกินความจำเป็น การใช้อำนาจตามอำเภอใจถือเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง

จากปรัชญานี้ทำให้เห็นว่า ประชาชนไม่ได้มีสิทธิและเสรีภาพน้อยกว่ารัฐบาลหรือผู้มีอำนาจปกครองแต่อย่างใด เพียงแต่ผู้ถืออำนาจปกครองได้อำนาจอธิปไตยที่ประชาชนแต่ละคนนำไปฝากไว้รวมกันเท่านั้น จึงคล้ายมีอำนาจที่เหนือกว่า ทั้งที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้นจริง สิทธิและอำนาจโดยสมบูรณ์ยังคงอยู่ที่ประชาชน แต่อยู่กันกระจัดกระจาย จึงเหมือนไม่มีพลังอำนาจใดๆ หากประชาชนสามารถรวมเข้าเป็นหนึ่งเมื่อใดก็สามารถจะรวมกันต่อสู้กับอำนาจของรัฐบาลที่ใช้อำนาจโดยมิชอบนั้นได้ ตามหลักคิดนี้จึงต้องมีการคิดเครื่องมือในการที่จะจำกัดสิทธิในการใช้อำนาจที่เกินเลยของรัฐบาลหรือผู้ปกครองใดๆ ก็ตามให้แก่ประชาชน นั่นคือสิทธิในการถอดถอนอำนาจของผู้บริหารหรือผู้ปกครอง หากผู้ปกครองผู้นั้นไม่เป็นที่ต้องการของประชาชน ซึ่งต้องมีบัญญัติเอาไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการใช้อำนาจอย่างเกินขอบเขต

ค่านิยม วิถีชีวิต และคุณลักษณะชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

ดูร์ไคม์ (Emile Durkheim : ๑๘๕๘- ๑๙๑๗) นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง (เศรษฐ์บุญสร้าง, ๒๕๕๕) หน้า ๓๐ กล่าวว่า รัฐธรรมนูญจะประกอบด้วย “ความหมายของภาษา ๒ ระดับ เช่นเดียวกัน คือ โครงสร้างส่วนผิวพื่นกับโครงสร้างส่วนลึกแห่งความหมายของรัฐธรรมนูญ โครงสร้างระบบสังคมการเมืองหนึ่งๆ จะประกอบด้วย โครงสร้าง (Structure) ซึ่งได้แก่ กฎหมาย และองค์การบริหาร กับส่วนที่เป็นพลังขับเคลื่อน (Force) ซึ่งได้แก่ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีสำนึกร่วม (Collective Consciousness) เป็นตัวโยงยึดโครงสร้างและพลังขับเคลื่อนของสังคมเข้าด้วยกัน ซึ่งเมื่อเชื่อมโยงเข้ากับกรอบความคิดของสโตริสแล้วอาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างส่วนผิวพื่นแห่งความหมายของรัฐธรรมนูญ คือส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและองค์การบริหารอำนาจอธิปไตยของภาครัฐ สำหรับโครงสร้างส่วนลึกแห่งความหมายของรัฐธรรมนูญจะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและศาสนาของรัฐ หรือที่ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau: ๑๗๑๒-๑๗๗๘) เรียกว่า ศาสนาแห่งพลเมือง (Civil Religion) ดังที่กล่าวไว้ในบทสุดท้ายของหนังสือเรื่อง สัญญาประชาคม (Social Contract) ที่มีชื่อเสียงของเขา (เรื่องศาสนาแห่งพลเมือง หรือ ธรรมะแห่งความเป็นพลเมือง

วิท (Daniel, ๑๙๕๓) หน้า ๑๑๒-๑๒๑ ได้กล่าวถึงค่านิยมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ไว้ดังนี้

๑. เป็นคนที่มีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
๒. มีทัศนคติหรือความเชื่อว่า รัฐและรัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม
๓. ยึดถือค่านิยมพื้นฐานเรื่องความเป็นปัจเจกชน
๔. มีความเชื่อในสิทธิในการปฏิวัติของมวลชน

สโตริส (Claude Lévi-Strauss: ๑๙๐๘-๑๙๕๐) (เศรษฐ์บุญสร้าง, ๒๕๕๕) หน้า ๒๕ นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาชาวสวิส ซึ่งให้ความหมายของ “ภาษา” นั้นมีอยู่ ๒ ระดับ คือ โครงสร้างส่วนผิวพื่น (Surface Structure) กับ โครงสร้างส่วนลึก (Deep Structure) ของความหมายในภาษา เช่น โครงสร้างส่วนผิวพื่นของความหมายคำว่า “กุ-มิ่ง” ก็คือคำที่ใช้เรียกสรรพนามบุรุษที่ ๑ และ ๒ โดยเมื่อหลวงพ่อกุณใช้คำๆ นี้เรียกตัวเองและญาติโยมที่มาทำบุญกับท่าน จะสื่อแสดงถึงความหมายในโครงสร้างส่วนลึกของภาษาอย่างหนึ่ง อาทิ สะท้อนความเป็นชาวบ้านชื่อๆ ที่ไม่มีมายาหรือมารยาทจอมปลอม มีความเป็นกันเองกับญาติโยม แต่ถ้าอาจารย์ใช้คำพูด “กุ-มิ่ง” พูดกับนักศึกษาในชั้นเรียน ถึงแม้ว่านักศึกษาจะเข้าใจความหมายใน โครงสร้างส่วนผิวพื่นว่าหมายถึงคำใช้เรียกสรรพนามบุรุษที่ ๑ และ ๒ แต่ความหมายในโครงสร้างส่วนลึกของภาษาจะแตกต่างจากที่หลวงพ่อกุณพูด เป็นต้น

อีเบนสไตน์ (Ebenstien.W, ๑๙๗๓) หน้า ๑๔๒-๑๕๒ กล่าวว่า บุคคลที่มีความเป็นประชาธิปไตย จะมีคุณลักษณะดังนี้

๑. เป็นคนที่มีเหตุผล ยอมรับความจริง เคารพในศีลธรรมและส่วนรวม
๒. มีความเคารพซึ่งกันและกันและมีความสามัคคีอันดี
๓. ถือหลักของการทำงานร่วมกัน
๔. เคารพกฎหมายและดำเนินชีวิตในกรอบของกฎหมาย

ช้อยันต์ สมุทวณิช (สมุทวณิช, ๒๕๒๓) หน้า ๒๓ ได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของคนที่มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ไว้สรุปได้ดังนี้

๑. เป็นคนที่มีความคิดเป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นแต่จะถูกรังแกจนให้คล้อยตามได้ นอกจากความเห็นนั้นมีเหตุผลที่ควรเชื่อถือ
๒. เป็นคนที่ปรับตัวเข้ากับสภาพใหม่ ๆ ได้ง่าย
๓. เป็นคนที่มีความรับผิดชอบผูกพันกับสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป
๔. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น นับถือศาสนาอื่น หรือเชื้อชาติอื่น เป็นต้น

๕. คิดถึงคนอื่นในฐานะที่คนคนนั้นเป็นตัวของเขา ไม่ใช่เป็นการจัดประเภทให้เขา เช่น ไม่ไปเรียกเขาว่า “พวกหัวรุนแรง” หรือ “พวกฝ่ายซ้าย” โดยไม่มีเหตุผล

๖. มองโลกในแง่ดีเสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต

๗. ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ง่าย ๆ แม้ว่าจะยอมรับในอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผลและมีความชอบธรรม

วิชัย ต้นศิริ (ต้นศิริ, ๒๕๕๓) หน้า ๑๘ อ้างถึง ศาสตราจารย์ฮาโรลด์ลาสเวล(Halrold Lasswell) มีความเชื่อว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้น คือ บุคลิกภาพที่พร้อมให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ และมีใช่เป็นผู้ต้องการจะเก็บอำนาจไว้ให้แก่ตนเอง คุณสมบัติของนักประชาธิปไตยควรประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑. Open Ego (อัตตาเปิด) ไม่ซ่อนเร้นหรือเก็บกด แต่ค่อนข้างเปิดเผย ให้ความอบอุ่นต่อผู้อื่น
๒. Sharing/Caring แบ่งปันคุณค่ากับผู้อื่น
๓. มีแนวโน้มที่จะยึดระบบคุณค่าที่หลากหลาย นัยหนึ่งไม่มีทัศนคติคับแคบ พร้อมที่จะเข้าใจหรือยอมรับระบบคุณค่าของผู้อื่นที่มาจากต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนา
๔. ให้ความไว้วางใจ และเชื่อมั่นในสิ่งแวดล้อม (trust)

๕. เป็นอิสระจากความกระวนกระวายใจ (anxiety) และยังคงกล่าวต่อไปว่า ระบบคุณค่า และบุคลิกนิสัยพื้นฐานของความเป็นพลเมือง ไม่ว่าจะอยู่ในระบบการเมืองใด ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ

๕.๑ จะต้องมีความเชื่อในวิถีของการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง (non- violence)

๕.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในรัฐ หรือชุมชนการเมือง (Body politic) เดียวกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันควรจะปฏิบัติต่อกันเยี่ยงสุภาพชน (Politeness)

๕.๓ พลเมืองในรัฐหรือชุมชนการเมืองเดียวกัน ควรจะใฝ่หาสันติมากกว่าสงคราม (Peace-loving)

ความเป็นพลเมือง (citizenship)

คำว่า “พลเมือง” (Citizen) หมายถึงสถานะบุคคลในสังคมใดๆ ที่แสดงถึงความเป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพอย่างอิสระในการอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งมีนักวิชาการหลายคนกล่าวไว้ดังนี้

วรากรณ์สามโกเศศ, (ม.ป.ป.) ให้ความหมายว่า “ความเป็นพลเมือง” (Citizenship) หมายถึงการเป็นคนที่รับผิดชอบได้ด้วยตนเองมีความสำนึกในสันติวิธีมีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

ฤาชุตตา เทพยากุล (เทพยากุล, ๒๕๕๔) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึงฐานะของความเป็นพลเมือง (citizen) ที่เป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองหรือรัฐมีสิทธิและความรับผิดชอบที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายในฐานะที่เป็นพลเมืองมีการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจสาธารณะภายใต้กฎหมายกฎเกณฑ์ทางสังคมและศีลธรรม

มาร์แชล (Marshall , ๑๙๗๓) อธิบายรูปแบบสิทธิพลเมืองไว้ ๓ แบบ คือ

๑. Civil rights เป็นสิทธิบุคคลในกฎหมายเสรีภาพบุคคลที่จะเลือกดำรงอยู่ความเสมอภาคความเป็นธรรม

๒. political rights เป็นสิทธิที่มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งและความเห็นชอบกับรัฐบาล

๓. social rights เป็นสิทธิเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสวัสดิการความมั่นคงการดูแลรักษาพยาบาลการดูแลสุขภาพเด็กจ้างงานหรือการรับรองค่าจ้างขั้นต่ำซึ่งรัฐต้องให้การคุ้มครอง

ไบร์เซล (Birzea, ๒๐๐๐) ให้นิยามคำว่าพลเมืองไว้ ๒ มิติ คือ ๑. พลเมืองเกี่ยวข้องกับ สถานภาพและบทบาทและ ๒. ความยุติธรรม (justice) และความเท่าเทียม (equality) ของสิทธิ

ฮาร์มอน (๒๕๑๕) (อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๕๖) กล่าวว่า ในทางปรัชญาทางการเมือง นาคาร ได้ให้จินตภาพของสังคมการเมือง (Political Society) หรือประชาสังคม (Civil society) อันเป็นองคาพยพซึ่งทำให้คนทุกคนสามารถเป็น “พลเมือง” หรือราษฎรอย่างเท่าเทียมกันได้ ภาวะการเป็นราษฎรหรือพลเมืองจึงเป็นการเปลี่ยนสถานภาพของคนจากภาวะธรรมชาติ (ที่เกิดมา ไม่เท่าเทียมกัน) มาสู่สถานภาพทางสังคม (ที่ช่วยทำให้คนเท่าเทียมเสมอภาคกัน) พลเมืองทุกคน มีสิทธิเสรีภาพในขอบเขตแห่งผลประโยชน์ของประชาสังคม มีกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมตามกฎหมาย ทรัพย์สินและความมั่งคั่งไม่ใช่ได้มาด้วยการใช้กำลังหรืออิทธิฤทธิ์ตามความสัมพันธ์ทาง อำนาจแบบประเพณีเก่าเข้าครอบครอง และที่สำคัญคือการมีเสรีภาพทางใจทำให้คนสามารถ เป็นเจ้านายของตัวเองอย่างแท้จริง

ฮาร์มอน, ๒๕๑๕ (อาภรณ์สุวรรณ, ๒๕๕๖) กล่าวว่า ฉากส์รูสโซ ได้สรุปให้เห็นถึง ความหมายอันสำคัญของพลเมือง (ราษฎร) ในความคิดทางการเมืองของสำนักสัญญาประชาคมได้ อย่างดีว่า “ความรักชาติไม่อาจมีได้โดยปราศจากอิสรภาพ ไม่อาจมีอิสรภาพได้โดยปราศจาก คุณธรรม ไม่อาจมีคุณธรรมได้โดยปราศจากราษฎร จงสร้างราษฎรขึ้นแล้วท่านจะมีทุกอย่างที่ท่าน ต้องการ ถ้าปราศจากราษฎรท่านจะไม่มีอะไรเลยนอกจากทาสอันต่ำต้อย ตั้งแต่ชั้นผู้ปกครองของรัฐ ลงไปทีเดียว”

สถานะของความเป็นราษฎรหรือพลเมืองนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อรูปแบบการเมือง ระบอบประชาธิปไตยในแง่ของรูสโซนั้น โดยเฉพาะคุณภาพของคนในประชาสังคมซึ่งจะส่งผลต่อ คุณภาพทางการเมืองด้วย เนื่องจากคนจะสามารถควบคุมกำหนดและสร้างตัวเองแล้วยังสามารถ ควบคุมชะตากรรมและอนาคตของตนเองด้วย

ปรัชญา เทวานฤมิตร (เทวานฤมิตรกุล, ๒๕๕๕) หน้า ๒๕ กล่าวว่า การปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยนอกจากจะมีกติกาหรือรัฐธรรมนูญที่กำหนดรูปแบบหรือระบบที่ใช้ในการ ปกครองประเทศแล้ว สิ่งที่สำคัญไม่น้อยกว่ากันเลย คือ คน หรือ ประชาชน ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของ ประเทศ ที่มีสิทธิและเสรีภาพในประเทศอย่างเสมอภาคกัน จะต้องมี ความสามารถในการปกครอง กันเอง เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองโดยประชาชน หรือประชาชนปกครอง ตนเอง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยในประเทศนั้นจึงจะประสบความสำเร็จได้

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (เทวานฤมิตรกุล, ๒๕๕๕) หน้า ๓๐ ได้อธิบายว่า “พลเมือง
ในระบอบประชาธิปไตย” ประกอบด้วยลักษณะ ๖ ประการ คือ

๑. รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการ
ปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ
เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีฐานะเป็นเจ้าของชีวิตและสิทธิเสรีภาพใน
ประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตย
จึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพคือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง”
ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือเป็นอิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้ และไม่
ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น
“พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

๒. เคารพหลักความเสมอภาค ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่อำนาจ
สูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบบประชาธิปไตย ไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างหรือ
สูงต่ำกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน จะจบดอกเตอร์หรือจบ ป.๔ จะมีอาชีพอะไร จะเป็น
เจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้อง
เคารพหลักความเสมอภาคและจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนในแนวระนาบ (Horizontal)
เห็นคนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรี
ของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัย แต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม
ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์
ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (Vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน
และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะ
เหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

๓. เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพ
ในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของ
ประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา
หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่างนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม
“พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้
สามารถอยู่ร่วมกันได้ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไป
จากตนเอง ถึงแม้ว่าจะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่า คนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างไปจากเราได้ และ
ต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง”

จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน

๔. เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคน มีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปในไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือ มีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๕. เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกา หรือกฎหมายในการปกครอง ไม่ใช่ใช้อำนาจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกานั้น แต่ถึงแม้จะมีกฎหมาย หรือมีกติกา แต่หากว่าประชาชนไม่เคารพหรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาก็หาประโยชน์อันใดไม่ ระบอบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกา และยอมรับผลของการละเมิดกติกา “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตยและใช้กติกาในการแก้ไข ไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

๖. รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำนาจหรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตน โดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้เกิดขึ้นหรือแย่งโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่งไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพ โดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำใดๆ ของตนเองย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม “พลเมือง” ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา นั้น โดยเริ่มต้นที่ตนเอง หรือร่วมแก้ปัญหา ด้วยการไม่ก่อปัญหาและลงมือทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เอาแต่เรียกร้องคนอื่น หรือเรียกร้องแต่รัฐบาลให้แก้ปัญหาแล้วตนเองก็ก่อปัญหานั้นต่อไป

วันชัย ตันศิริ (ตันศิริ, ๒๕๕๓) หน้า ๒๗ กล่าวว่า คุณลักษณะเบื้องต้นของความเป็นพลเมือง ควรต้องไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เป็นผู้ที่ประพฤติดนต่อสมาชิกอื่นๆ ในสังคม เยี่ยงสุภาพชน และพลเมืองตามคติของชาวกรีกแต่โบราณหรือคติธรรมสมัยใหม่ของประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะและการเสียสละเพื่อส่วนรวม

วัฒนธรรมทางการเมือง

สมบัติ ชำรงชัยวงศ์ (ชำรงชัยวงศ์, ๒๕๕๖) หน้า ๓๒๖ ให้ความหมายวัฒนธรรมทางการเมืองว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคม หมายถึงแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากค่านิยม และทัศนคติทางการเมืองของบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอด ปลูกฝัง สืบเนื่องต่อกันมา จนกระทั่งบุคคลยอมรับและยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตการเมืองของสังคม

วัฒนธรรมทางการเมืองมีลักษณะเป็นพลวัตร ดังนั้น ถึงแม้จะเกิดจากกระบวนการหล่อหลอมและปลูกฝังจนเกิดเป็นความเชื่อและยอมรับไปปฏิบัติจนเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลและของสังคม แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ กล่าวคือ เมื่อใดที่บุคคลได้รับกระแสความคิดทางการเมืองใหม่จนพัฒนาไปสู่ความเชื่อใหม่ เกิดความรู้สึกเห็นดีเห็นงามและยอมรับมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติทางการเมืองของตน ทำให้วิถีพฤติกรรมทางการเมืองของตนเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากเดิม และในที่สุดเกิดเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองในแนวใหม่ของสังคม แสดงว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้นในสังคมแล้ว

กระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองจะเริ่มจากกระบวนการรับรู้ความคิดทางการเมืองใหม่ (cognitive) แล้วพัฒนาไปสู่ความรู้สึกว่าเป็นความคิดใหม่ทางการเมืองที่ตนรับรู้มานั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับตนหรือไม่ จากนั้นจะพัฒนาไปสู่การประเมินเพื่อที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ (evaluative) หากรู้สึกว่ามีคุณค่าก็จะเกิดการยอมรับ กลายเป็นความเชื่อใหม่ ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลรู้สึกไม่ดีจะทำให้เกิดการปฏิเสธไม่ยอมรับ และอาจนำไปสู่การต่อต้านได้อีกด้วยความรู้สึกยอมรับหรือไม่ยอมรับแนวคิดทางการเมืองใหม่อาจได้รับอิทธิพลมาจากสถานภาพทางสังคมที่ตนเป็นอยู่ หากบุคคลเห็นว่าความคิดทางการเมืองใหม่ที่รับรู้มานั้นจะกระทบต่อผลประโยชน์และสถานภาพทางสังคมของตน จะทำให้เกิดการปฏิเสธและการต่อต้านขึ้น เพื่อดำรงสถานะทางสังคมของตนให้มั่นคง โดยทั่วไปกระแสวัฒนธรรมทางการเมืองจากระบบอำนาจนิยมไปสู่ระบอบประชาธิปไตยจะได้รับการปฏิเสธ และต่อต้านจากชนชั้นปกครองของสังคมเสมอ เพราะชนชั้นปกครองจะรู้สึกถึงความสูญเสียอำนาจของตนให้กับประชาชน การต่อต้านอาจกระทำโดยการปิดกั้นการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจต่ออุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย มิให้

ประชาชนได้มีการเรียนรู้และเข้าใจโดยถูกต้อง ตลอดจนการบิดเบือนเพื่อชี้ให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยมีข้อบกพร่องหรือประชาชนขาดความพร้อมที่จะปกครองตนเอง เป็นต้น

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคทั่วหน้า คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สำคัญ คือ

๑. ประชาชนจะต้องยึดมั่นและศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักกฎหมาย และหลักเสียงข้างมาก

๒. บุคคลจะต้องมีใจกว้าง ยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่นโดยไม่ยึดมั่นในความคิดของตนเป็นใหญ่

๓. บุคคลจะต้องมีความไว้วางใจและยอมรับความสามารถของบุคคลอื่น

๔. บุคคลจะต้องเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

๕. บุคคลจะต้องเคารพกติกาและกฎระเบียบที่เป็นประชาธิปไตย

๖. บุคคลจะต้องให้ความสนใจและติดตามกิจกรรมทางการเมืองการปกครองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

๗. บุคคลจะต้องมีความกล้าหาญในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์

วันชัย ดันศิริ (ดันศิริ, ๒๕๕๗) หน้า ๒๘ กล่าวว่า วัฒนธรรมการเมืองที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตยก็คือ วัฒนธรรมการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง (รวมถึงการไม่ใช้วิถีทางของการรัฐประหาร) วัฒนธรรมของความเป็นสุภาพบุรุษ (politeness) ในความสัมพันธ์กันในสังคมและใฝ่สันติสงบสุข

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

สมบัติ เจริญธัญวงศ์ (ธีรธัญวงศ์, ๒๕๕๖) หน้า ๑๗๑ อ้างว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) เป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย สังคมใดมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำ พิจารณาจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สังคมที่ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง ย่อมมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูง ในทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมใดมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ แสดงว่า สังคมนั้นมีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำ (Geertz, 1963; Emerson, 1960; Hoselitz, 1952; Pye,

1966: ch2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ คือแสดงออกถึงเจตจำนงทั่วไป (general will) ของประชาชนนั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญ คือ

๑. การกำหนดตัวผู้ปกครอง เป็นการแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย เป็นการแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ดังนั้น การที่ประชาชนปรากฏตัวแสดงตนในการใช้สิทธิเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำทางการเมือง จึงเป็นการแสดงออกในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง

๒. การผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาล โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมในการผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลจะมีลักษณะเป็นพหุสังคม (Pluralist Society) กล่าวคือ เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มหลากหลายทางสังคม อาทิ ชุมชน สมาคม กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ กลุ่มเหล่านี้มักมีวัตถุประสงค์เฉพาะกลุ่ม การเคลื่อนไหวต่างๆ ของกลุ่มอาจเป็นไปเพื่อการรักษาผลประโยชน์ของตนหรือส่วนรวมก็ได้ และจะมีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งการเรียกร้องของกลุ่มเหล่านี้อาจกระทำโดยตรงต่อรัฐบาลหรืออาจกระทำผ่านพรรคการเมืองที่กลุ่มตนสนับสนุนก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อเรียกร้องมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

สาเหตุของความเลื่อมและปัจจัยของความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย

วิชัย ตันศิริ (ตันศิริ, ๒๕๕๗) หน้า ๕๗ กล่าวว่า เป็นที่ทราบกันดีว่าระบอบการปกครองของประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีวัฏจักรของความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสัจธรรมของสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่สามารถหลุดพ้นจากความเป็นอนิจจัง ทั้งเพลโตและอริสโตเติล บรมครูทางรัฐศาสตร์ของชาวตะวันตกตระหนักดีถึงวัฏจักรนี้ และได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองจากระบอบกษัตริย์นิยมไปสู่ระบอบทรราชย์ จากทรราชย์สู่ระบอบอภิชนาธิปไตย จากอภิชนาธิปไตยไปสู่คณาธิปไตย และไปสู่ประชาธิปไตยแบบสายกลาง และจบลงที่ประชาธิปไตยแบบประชานิยม

อริสโตเติล กำหนดระบอบการปกครองด้วยเกณฑ์จำนวนผู้คนที่มียอำนาจทางการเมืองปกครอง และเป้าหมายการปกครอง หากผู้มีอำนาจปกครองคือบุคคลคนเดียวเรียกว่า “กษัตริย์นิยม” (Monarchy) ซึ่งควรมีอุดมคติ และเป้าหมายที่จะปกครองเพื่อประโยชน์ของพสกนิกร แต่หากผู้ปกครองหลงใหลในอำนาจเกินพอดี และข่มเหงรังแกราษฎร จะเรียกว่า “ทรราชย์” (Tyranny) หากจำนวนผู้มีอำนาจการปกครองมีหลายคน จะเรียกว่า “ระบอบอภิชนาธิปไตย” และกลายเป็นคณาธิปไตยได้ หากผู้มีอำนาจปกครองเหล่านี้ทำเพื่อชนชั้นของตนเอง และสร้างความไม่ยุติธรรมในคนหมู่มาก

ในทำนองเดียวกัน หากประชาชนมีส่วนในการปกครองก็จะเรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย” ซึ่งก็อาจจะกลายเป็นประชาธิปไตยแบบประชานิยมหรือประชาธิปไตยแบบสุดโต่งได้ หากไม่ยึดทางสายกลางและความพอดี โดยสรุป นักปราชญ์แต่โบราณได้ค้นพบสภาวะของความเป็นจริงของธรรมชาติการเมืองมาหลายศตวรรษแล้ว อำนาจมักจะทำให้คนเสื่อม ผู้มีอำนาจแทบทุกคนจึงมักหลงใหลในอำนาจ และใช้อำนาจเกินขอบเขตของความพอดี ไม่ยึดโยงกับหลักของความยุติธรรมและประโยชน์สุขของประชาชน ระบอบการปกครองจึงมักไม่สถิตเสถียร แต่จะแปรผันไปตลอดเวลา จากกษัตริย์นิยมสู่ทรราชย์ สู่อภิชนาธิปไตย สู่คณาธิปไตย และประชาธิปไตย จนกระทั่งประชาธิปไตยแบบสุดขั้วในที่สุด และอาจจะหวนกลับไปตั้งต้นใหม่ด้วยระบอบกษัตริย์ ซึ่งอาจจะไม่ได้ขนานนามเช่นนั้น แต่อาจจะใช้ชื่ออื่น เช่น ผู้พิทักษ์ประชาราชฎ์ เป็นต้น

ความผันแปรหรือวัฏจักรดังกล่าว อาจสะท้อนภาพของธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้านคุณธรรมและอธรรม และนักปราชญ์ยุคคลาสสิกทั้งสองท่าน ได้แก่ โสเครตีส และเพลโต จึงใฝ่ฝันถึงการสร้างคุณธรรม ความยุติธรรม อยากจะเห็นผู้เป็นปราชญ์ได้เป็นผู้ปกครอง และได้สร้างผลงานที่เป็นอมตะที่ชาวยุโรปในปัจจุบันยังต้องศึกษาในระดับอุดมศึกษา หนังสือดังกล่าวชื่อว่า The Republic ซึ่งนักวิชาการไทยแปลว่า “อุดมรัฐ” เป็นตำราสำคัญเล่มหนึ่งที่กล่าวถึงรัฐในอุดมคติที่กษัตริย์-นักปราชญ์ เป็นผู้ปกครอง และอธิบายถึงหลักการศึกษาระบบการสร้างนักปราชญ์-นักปกครองเหล่านั้น ตลอดจนระเบียบความเป็นอยู่ของชนชั้นผู้ปกครองให้ดำรงชีพอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะ โดยไม่มีระบบครอบครัว

The Republic หรืออุดมรัฐของเพลโต อาจเป็นภาพของความใฝ่ฝันที่อยากจะเห็นนครรัฐในอุดมคติ ซึ่งอาจจะไม่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ฉะนั้น เพลโต จึงต้องเขียนตำราอีกเล่มหนึ่งชื่อว่า The Law ที่กล่าวถึงภาคปฏิบัติ ซึ่งต้องประนีประนอมกับความเป็นจริงของสังคมมนุษย์ ดังนั้นระบอบที่ใกล้เคียงกับระบอบที่ดีที่สุดคือ ระบอบรัฐธรรมนูญที่ผสมผสานระหว่างกษัตริย์นิยม อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย อริสโตเติลศิษย์ของเพลโตได้ยึดรูปแบบผสมผสานนี้เป็นเป้าหมายสำคัญของหนังสือ The Politics ซึ่งในหนังสือเล่มนี้อริสโตเติลได้เสนอรูปแบบการปกครองที่ผสมผสานระหว่างหลักการและรูปแบบของ “อภิชนาธิปไตย” กับหลักการและรูปแบบของ “ประชาธิปไตย” โดยเห็นว่าในระบอบอภิชนาธิปไตย กลุ่มบุคคลชั้นสูง (ขุนนาง) ซึ่งมีจำนวนน้อย มักจะมีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ตลอดจนคุณธรรมที่จะเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่ระบอบประชาธิปไตย คนชั้นล่างที่ขาดการศึกษาและขาดประสบการณ์การบริหารแต่เป็นเสียงส่วนใหญ่ ก็ควรจะเข้ามามีบทบาทในฐานะปากเสียงของคนจำนวนมาก นัยหนึ่งทำหน้าที่ในสภาประชาชน ขณะที่ชนชั้นสูงทำหน้าที่บริหาร นี่คือนิยามรัฐธรรมนูญรูปผสม (Mixed Constitution) ที่อริสโตเติลเสนอทางออกในทางปฏิบัติที่ดีอันดับสอง ซึ่งข้อเสนอของปรามาจารย์

ทั้งสองได้กลายมาเป็นข้อเสนอในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า ระบบการแยกอำนาจและการคานอำนาจของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามการออกแบบระบบและโครงสร้างของอำนาจการปกครองมิใช่เป็นปัจจัยเดียวที่จะทำให้เกิดสังคมประชาธิปไตยที่มั่นคง เจริญรุ่งเรือง ปัจจัยที่สำคัญอื่นๆ ที่จะต้องเกิดขึ้น คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การขยายตัวของเมือง สื่อมวลชนที่เข้มแข็งและมีอุดมการณ์ ยึดหลักความถูกต้อง ตลอดจนการศึกษาและพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองล้วนมีผลร่วมด้วย ดังนี้

๑. ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของชนชั้นกลางและการขยายตัวของเมือง แมกซ์เวเบอร์ (Max Weber) นักสังคมศาสตร์ชาวเยอรมัน และโจเซฟชัมปีเตอร์ (Joseph Schumpeter) ได้กล่าวเป็นหลักการทางสังคมว่า ประชาธิปไตยจะกำเนิดขึ้นและดำรงอยู่ได้เฉพาะในสังคมอุตสาหกรรมเท่านั้น หากปราศจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม สังคมที่ยังคงเป็นสังคมเกษตรจะไม่สามารถสร้างระบอบประชาธิปไตยได้ แนวคิดนี้นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันที่ชื่อ มาร์ตินชิเมอร์ ลิบเซท (Martin Seymour Lipset) ในราวศตวรรษที่ ๒๐ นำหลักคิดนี้มาขยายความในหนังสือ Political Man และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการอเมริกัน ซึ่งเสนอว่าสังคมจะเป็นประชาธิปไตยได้ สัดส่วนของประชากรในภาคเกษตรจะต้องลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๒๑ ขณะที่ประเทศที่มีความเป็นเผด็จการ สัดส่วนของแรงงานภาคเกษตรจะยังคงอยู่ที่ร้อยละ ๖๗

แนวคิดของ ชัมปีเตอร์ อาจจะมีอุปาทานเข้าข้างสังคมตะวันตก ซึ่งกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมทั้งหมด ซึ่งนักวิชาการบางท่านอาจยังไม่เชื่อถือนักและยังเห็นว่าสังคมเกษตรหากเกษตรกรมีรายได้ดี มีที่ดินเป็นของตนเอง สังคมเกษตรน่าจะเป็นพื้นฐานของการปกครองตนเองได้ และประชาธิปไตยก็ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเหมือนในสังคมตะวันตก เช่นในชนบทของประเทศสวิส ชาวนามิฐานะดี มีการศึกษาดีและประเทศสวิสก็ใช้ระบบการปกครองแบบสายตรงในระดับหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม ในแง่ของการขยายตัวของเมืองและการขยายตัวของอุตสาหกรรม การค้าพาณิชย์และภาคบริการ จะทำให้เกิดชนชั้นกลางซึ่งเป็นชนชั้นที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย ชนชั้นกลางโดยนิยาม ก็คือชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ไม่ร่ำรวยถึงขนาดชนชั้นสูงที่มีชีวิตฟุ่มเฟือย ชนชั้นกลางโดยธรรมชาติมิใช่ชนชั้นที่จะผูกขาดธุรกิจ แต่เป็นชนชั้นที่ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของกิจการของครอบครัว เป็นธุรกิจขนาดย่อม ขนาดย่อย นอกจากนั้น ในนิยามของชนชั้นกลาง รวมถึงข้าราชการ นักวิชาการต่างๆ เช่น แพทย์ วิศวกร นักบัญชี นักกฎหมาย ครู ฯลฯ ชนชั้นนี้ที่เป็นปัญญาชน ส่วนหนึ่งเป็นนักธุรกิจและเจ้าของโรงงานขนาดเล็ก ชนชั้นกลางจึงเป็นแกนหลักของสังคมประชาธิปไตย

๒. สื่อสารมวลชนที่เข้มแข็ง และยึดหลักความจริง ความถูกต้อง สื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญมากในสังคมประชาธิปไตย การคมนาคมสื่อสารเป็นตัวเชื่อมสังคมให้เป็นระบบเดียวกัน เชื่อมให้ประชาชนภาคเหนือรู้อะไรเท่ากับประชาชนภาคใต้และภาคกลาง ทำให้เกิดมติมหาชนได้ และมติมหาชนคือตัวกำหนดทิศทางของการบริหารประเทศ

ประเด็นปัญหาของสื่อมวลชนปัจจุบัน คือ โอกาสที่จะมีการครอบงำสื่อโดยนายทุนขนาดใหญ่ หรือกลุ่มทุนนิยมผูกขาด ซึ่งอาจเห็นความจำเป็นต้องมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐบาลเพื่อรักษาการผูกขาดและการขยายจักรวรรดิทางการเงินและเศรษฐกิจของตนเอง และ ชำราย คือ กลุ่มทุนนิยมผูกขาดได้เข้ามาบีบบทบาททางการเมืองโดยตรง นายหนึ่ง ผู้คุมบังเหียนของรัฐบาลกับผู้ถือหุ้นใหญ่ของทุนเป็นคนคนเดียวกัน หรือกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน ฉะนั้น ก็จะต้องก้าวเข้าไปควบคุมสื่อสารมวลชน เพื่อปกป้องผลประโยชน์ตนเอง ผลลัพธ์ก็คือ นโยบายที่สร้างผลกำไรให้แก่กลุ่มทุน แต่มีผลทางลบต่อประเทศชาติโดยรวม ก็ยังคงมีสื่อสารมวลชนออกมาสนับสนุน แสดงความคิดเห็นกลบเกลี้ยงของฝ่ายที่ออกมาปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมในสถานการณ์เช่นนี้ การออกกฎหมายเพื่อป้องกันมิให้พรรคการเมืองเป็นเจ้าของสื่อก็อาจจะไม่สัมฤทธิ์ผล เพราะผู้คุมพรรคการเมืองอาจส่ง nominee ไปคุมสื่อได้

ทางเลือกปัจจุบันก็คือ ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เกิดสังคมออนไลน์ เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มเพื่อนซึ่งจะมีผลให้การครอบงำทางความคิดโดยสื่อกระแสหลักทำได้ยากขึ้น และที่สำคัญคือ การส่งเสริมให้จัดการตั้งสถานีโทรทัศน์อิสระ เช่น IPBS (Independent Public Broadcasting Service) และควรจะมีกองทุนเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลและวิชาการเพื่อสังคมประชาธิปไตย เช่น ที่เยอรมันตะวันตกภายหลังจากการจัดตั้งสหพันธ์สาธารณรัฐ คศ. ๑๙๔๕ ได้มีนโยบายส่งเสริมประชาธิปไตยโดยจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริการข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชน โดยจัดให้เป็นมูลนิธิอิสระจากการครอบงำของรัฐบาล

๓. การศึกษา และการสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ปัจจุบันตัวแปรที่สำคัญที่สุดในการสร้างระบอบประชาธิปไตยให้มีเสถียรภาพ และส่งเสริมความเจริญของสังคมก็คือ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

บทที่ ๓

วิเคราะห์ข้อมูล

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบประชาธิปไตยในอดีตถึงปัจจุบัน

ดร.วิชิต ฅ ป้อมเพชร (ป้อมเพชร, ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ รากฐานของถนนสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์, ๒๕๕๒) หน้า ๑๓ ได้วิเคราะห์ไว้ว่าสังคมไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ คณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้วางแผนพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศ โดยเน้นความสำคัญด้านการศึกษาของประชาชน วางรากฐานด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคม แต่เมื่อเริ่มดำเนินการได้สักระยะประเทศก็ตกอยู่ในสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ผลักดันให้ประเทศต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบทั้งที่ยังไม่อยู่ในสภาพของความไม่พร้อมทั้งปวง ส่งผลให้การเมืองการปกครองของไทยประสบปัญหาและอุปสรรคตลอดมา แม้ว่ารัฐบาลที่ผ่านมามีความพยายามที่จะผลักดันให้การเมืองการปกครองเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ เห็นได้จากมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญหลายครั้ง และเร่งพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาและการสาธารณสุข กลับพบว่าสังคมไทยเกิดความขัดแย้งและแตกแยกมากขึ้น มีความรุนแรงในการแก้ปัญหายิ่งขึ้น ศิลธรรม จริยธรรมและคุณธรรมเสื่อมถอยลงเป็นลำดับ พร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนอยู่ในใกล้ภาวะล่มสลาย

ปัญหาจากระบบประชาธิปไตยของสังคมไทย สามารถแยกได้เป็นประเด็นๆ ดังนี้

ประเด็นเรื่อง “ประชาชน” โดยทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่า “ประชาชน” คือ กลุ่มคนธรรมดา ที่มีขนาดใหญ่ หรือยังมีกลุ่มใหญ่เท่าใดก็ยิ่งทำให้ข้ออ้างว่า “ประชาชน” จะมีน้ำหนักยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงได้เห็นการปลุกกระดมผู้คนจำนวนมากออกมาเรียกร้องบางอย่างเพื่ออ้างว่าเป็นความต้องการของ “ประชาชน” ฝ่ายตรงข้ามก็จะใช้วิธีการเดียวกันจนกลายเป็นเหตุการณ์ว่า “ประชาชน” มีความแตกแยกและขัดแย้งกันจนอาจมีการใช้กำลังเข้าต่อสู้ในลักษณะจลาจลหรือสงครามกลางเมืองในที่สุด

กลุ่มคนที่ออกมาหรือถูกอ้างว่าสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีฐานะเป็นเพียงกลุ่มคนที่มีความเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ซึ่งจะนำไปอ้างว่าเป็น “ประชาชน” ไม่ได้ ไม่ว่าจะป็นจำนวนมากน้อยเท่าใด เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนของประชากรทั้งประเทศ ประเด็นที่สำคัญคือเป็นเพียงสิ่งที่สะท้อนถึงทัศนคติและความคิดเห็นที่มีหลากหลาย ไม่ได้สะท้อนให้เห็นเป็นระบบ มีเหตุมีผลและอย่างทั่วถึง การที่จะอ้างประชาชนได้นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการ ขั้นตอน ที่มีความทั่วถึงและยุติธรรม เช่น การลงประชามติ การเลือกตั้ง ฯลฯ เป็นต้น

ดร.วิชิต ฌ ป้อมเพชร (ป้อมเพชร, ความรู้เรื่องเมืองไทย, ๒๕๕๒) หน้า ๑๕ เขียนในหนังสือ เรื่อง “ความรู้เรื่องเมืองไทย” ว่า ประเทศไทยปัจจุบันกำลังตกอยู่ในสภาพแห่งความสับสน (A Stage of Confusion) ที่เกิดมาจากความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่ไม่ถูกต้องได้เพิ่มขึ้นและขยายตัวออกไปตามลำดับ โดยแบ่งความสับสนนี้ออกเป็น ๔ เรื่อง คือ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและการทำมาหากิน ทัศนคติทางสังคม และวัฒนธรรม

ประเด็นแรก คือ ความสับสนเรื่องการเมืองการปกครอง เนื่องมาจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของสาธารณชนคนไทยในปัจจุบัน เกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” โดยเข้าใจว่าประชาธิปไตยคือจุดมุ่งหมายของการเมืองการปกครอง (political end) หรือเป็นวิถีทางในทางการเมืองการปกครอง (political mean) อันจะนำไปสู่สันติสุข สันติธรรม และสันติภาพ อีกประการ คือ การที่กล่าวอ้างว่าประชาชนเป็นเจ้าของธิปไตยและประโยชน์ของปวงชนนี้เป็นหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับ “เสรีภาพ” และ “ขอบเขตของเสรีภาพ” โดยมักจะเข้าใจว่าภายใต้การเมืองการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” บุคคลและกลุ่มบุคคลมี “เสรีภาพ” อย่างสมบูรณ์และเต็มที่ และไม่ยอมรับการกำหนด “ขอบเขตของเสรีภาพ”

สรุปในประเด็นของความสับสนเรื่องการเมืองการปกครอง เกิดมาตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ คนไทยได้รับการปลูกฝังความเข้าใจว่าระบอบการเมืองการปกครองแบบ “ประชาธิปไตย” เป็นวิถีทางที่ดีที่สุดอันจะนำสังคมไทยไปสู่สันติสุข สันติธรรม และสันติภาพ คนไทยตระหนักกันว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยยึดมั่นในประโยชน์สุขของ “ปวงชน” โดยมีได้เอาใจใส่ว่า “ปวงชน” จะเป็นใหญ่หรือไม่เป็นใหญ่ เพราะหากยึดมั่นในประโยชน์สุขของ “ปวงชน” แล้วก็หมายความว่า “ปวงชน” จะมีความสำคัญสูงสุดนอกจากนั้น คนไทยยังได้รับการอธิบายอย่างแจ่มแจ้งโดยปราศจากข้อสงสัยว่า “เสรีภาพ” จะต้องมี “ขอบเขต” เสมอไป โดยเฉพาะการใช้เสรีภาพจะไปละเมิดเสรีภาพของผู้อื่นมิได้ในการปกครองแบบประชาธิปไตย

ความสับสนเรื่องการเมืองการปกครอง เริ่มปรากฏให้เห็นเมื่อคอมมิวนิสต์เริ่มปฏิบัติการในประเทศไทยหลายรูปแบบจนกระทั่งรัฐบาลไทยภายหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ มองเห็นภัยต่อความมั่นคงของสถาบันหลักๆ จึงนำไปสู่การปรับรูปแบบการเมืองการปกครองที่จำกัดสิทธิเสรีภาพตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบของประชาธิปไตย เป็นการต่อสู้กันระหว่างประชาชน รัฐบาลระหว่างรัฐบาล แม้ว่าการต่อสู้จะยุติลงความสับสนยังคงอยู่เนื่องจาก ยังมีความสับสนคำว่า “การเลือกตั้ง” คือ “ประชาธิปไตย” และผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง คือ ผู้ที่ได้รับมอบหมายอำนาจสิทธิขาดให้ปกครองบ้านเมืองตามแต่จะเห็นสมควร โดยไม่ควรมีการตรวจสอบและขัดขวางใดๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐบาลที่ได้รับชัยชนะการเลือกตั้ง คือ สัญลักษณ์ของ “ประชาธิปไตย” โดยปราศจากเงื่อนไข และมีความชอบธรรมในทุกๆ ความหมาย

ประเด็นที่สองของความสับสนเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง คือ ความเข้าใจว่า “ประชาชนเป็นใหญ่” เพราะรัฐธรรมนูญได้เขียนบอกเอาไว้ว่า “อธิปไตยเป็นของปวงชน” ทั้งนี้โดยมีความสับสนว่า “ประชาชน” และ “ปวงชน” คือสิ่งเดียวกัน ซึ่งความจริง คือผู้ที่ป็นเจ้าของอธิปไตยหรือเจ้าของอำนาจรัฐสูงสุดนั้นคือ ปวงชนที่หมายถึงชนทั้งปวง ทั้งหมดทั้งสิ้น มิใช่หมู่คนกลุ่มคนที่มีความหมายในระดับของ “ประชาชน” เท่านั้น ดังนั้นการชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองใดของหมู่คนไม่ว่าจำนวนมากน้อยเท่าใด มีความหมายแต่เพียง “ประชาชน” ที่เป็นส่วนหนึ่งของปวงชน มาแสดงความคิดเห็นร่วมกันเท่านั้น จึงไม่มีสิทธิมากกล่าวอ้างว่ามีความชอบธรรมในการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นของส่วนรวมมิได้ เพราะ “ประชาชน” มิใช่เจ้าของอธิปไตยโดยตรงของรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่สาม คือ ความสับสนที่ว่าด้วย “เสรีภาพ” และขอบเขตของเสรีภาพ” เกิดขึ้นเมื่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับหลังๆ ต้องการที่จะเน้นสิทธิเสรีภาพของบุคคลในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นและชัดเจนมากขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ในการเปรียบเทียบระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกับการปกครองในระบอบเผด็จการ โดยเน้นจุดเด่นในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่า รัฐธรรมนูญจะได้บัญญัติข้อจำกัดในการใช้เสรีภาพต่างๆ เอาไว้ (โดยใช้คำว่า “เว้นแต่”) หากข้อความที่ระบุการให้สิทธิและเสรีภาพจะมาก่อนและกล่าวเน้นอย่างหนักแน่น จนกระทั่งข้อจำกัด เกิดจะไม่ได้ได้รับความเอาใจใส่จากสาธารณชนไทย เนื่องจากมีความเข้าใจไม่ครบถ้วน การใช้เสรีภาพโดยปราศจากขอบเขตจึงปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปในสังคมไทย

ดร.วิจิต (ป้อมเพชร, ความรู้เรื่องเมืองไทย, ๒๕๕๒) หน้า ๓๐ ได้อธิบายถึงความสับสนในสังคมไทยปัจจุบันมีอยู่ ๖ ลักษณะ ดังนี้

๑. ความสับสนในเรื่องของข้อเท็จจริง การศึกษาค้นคว้าตลอดจนการวิเคราะห์ตามหลักวิชาให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงอันเชื่อถือได้ยังเป็น “ข้อบกพร่อง” สำคัญ การขาด “ข้อเท็จจริง” ได้เปิดโอกาสให้มีการสร้าง “ความเท็จ” ที่อ้างว่าเป็น “ความจริง” เพื่อสร้างความสับสนให้แก่สาธารณชนในแทบทุกเรื่อง

๒. ความสับสนเรื่องของการคิดเห็น โดยทั่วไป คนไทยขาด “อำนาจในการวิเคราะห์” (Analytic Power) และเมื่อประกอบกับความสับสนในเรื่องข้อเท็จจริง

๓. ความสับสนในพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สังคมถือเป็น “ต้นแบบ” นักการเมืองอาจเป็นตัวอย่างที่สร้างความสับสนในทางพฤติกรรม แต่ก็มีบุคคลกลุ่มอื่นๆ อีก เช่น ครู อาจารย์ข้าราชการชั้นสูง

๔. ความสับสนในเรื่องของความเชื่อและความศรัทธา สังคมไทยเป็นสังคมที่โดยทั่วไปไม่ได้มี “จิตสำนึกทางวิทยาศาสตร์” หรืออีกนัยหนึ่งคือ ไม่คิดอย่างวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงมีความศรัทธาเชื่อถือในบุคคลต่างๆ และในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสนิทใจ ทั้งๆ ที่ไม่ควรเป็นเช่นนั้น

๕. ความสับสนจากคำอธิบายและการชี้แจงเมื่อมีปัญหาหรือมีเหตุการณ์ที่สาธารณชนมีความสนใจเกิดขึ้น จะไม่มีคำอธิบายหรือชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจข้อเท็จจริงอย่างมีประสิทธิภาพ และภายในเวลาอันสมควรจากผู้ที่ต้องรับผิดชอบจากกรณันั้น

๖. ความสับสนอันเนื่องมาจากความหมายของคำที่ใช้ (semantics) เช่น คำว่า ประชาธิปไตย ประชาชน ฯลฯ

และจากความสับสนของประชาชนไทยที่กล่าวมา ล้วนมีสาเหตุมาจาก

๑. คนไทยโดยทั่วไปขาด “จิตสำนึก” (sense) ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลในหลาย ๆ เรื่อง เช่น จิตสำนึกของความปลอดภัย เป็นต้น แต่สาเหตุนี้ยังไม่ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญเท่ากับการขาดจิตสำนึกในด้านความรู้สึนึกคิด ทักษะคิด ความศรัทธาและความเชื่อถือ และในด้านพฤติกรรมที่แสดงออก คือ การขาดจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (a sense of history) การขาดจิตสำนึกทางวิทยาศาสตร์ (scientific mind) และการขาดจิตสำนึกทางจริยธรรมและความยึดมั่นในความถูกต้อง (integrity)

จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ หมายถึง การมีความคิดที่ผูกพันกับประวัติศาสตร์ โดยตระหนักว่าประวัติศาสตร์ให้ภูมิปัญญาและประสบการณ์จากอดีต ขณะให้ความรู้ความเข้าใจที่สว่างไสวของอนาคต ฉะนั้น การพิจารณาและวิเคราะห์ปัญหาและเหตุการณ์ทั้งในปัจจุบันและที่

คาดหมายในอนาคตโดยอาศัยข้อมูลจากบทเรียนและประวัติศาสตร์ ซึ่งจะบอกให้รู้ว่าประเทศชาติ และสังคมต้องการสิ่งใด

จิตสำนึกทางวิทยาศาสตร์ หมายถึง การเชื่อมั่นในหลักและเหตุผลทาง วิทยาศาสตร์ จะบอกให้รู้ว่าการสนองความต้องการนั้นจะทำได้โดยวิธีใด

จิตสำนึกทางจริยธรรมและความยึดมั่นในความถูกต้อง ต้องยอมรับว่าคนไทย โดยทั่วไปขาดจิตสำนึกในส่วนนี้ คือ ปราศจากความมั่นคงที่จะยืนหยัดอยู่กับความถูกต้อง และไม่ ยอมลืโรราบต่อสิ่งผิด ในกรณีที่มีผลประโยชน์ส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาพัวพันกัน คนไทยโดยทั่วไปจะไม่เต็มใจที่จะเสียผลประโยชน์ส่วนตัว ยกเว้นแต่ในกรณีของทหาร ตำรวจ พลเรือน หรือแม้แต่ประชาชนที่สละชีวิตเพื่อชาติบ้านเมืองและเป็นตัวอย่างที่ดีที่สำคัญที่สุด

๒. อุปนิสัยของคนไทยโดยทั่วไป ไม่มีอุปนิสัยศึกษาหาความรู้และความเข้าใจใน ปัญหาต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อน(Sophistication) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อความรู้ความเข้าใจใน เรื่องนั้นๆ ต้องอาศัยทฤษฎีและหลักปรัชญา ซึ่งคนไทยเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากและเสียเวลา นอกจากนั้นโดยทั่วไป คนไทยไม่นิยมการวิเคราะห์และขาดความสามารถในการวิเคราะห์ด้วย ปกติ สาธารณชนคนไทยจะรับรู้แต่เรื่องง่ายๆ (simple mindedness) และไม่เอาจริงเอาจังในเรื่องที่ควร เอาจริงเอาจัง แต่กลับเอาจริงเอาจังในเรื่องที่ไม่ควรเอาจริงเอาจังมากนัก นิสัยดังกล่าวจึงมีแนวโน้ม ที่จะเชื่อถือข่าวลือ และเชื่อถือโดยไม่ได้พิจารณาและใช้วิจารณ์ญาณ

๓. ประการสุดท้าย คือ ความไม่มั่นคงในจิตใจ ที่อาจเกิดจากสาเหตุที่กล่าวมาแล้ว ทำให้คนไทยไม่รักใคร่จริง ไม่เกลียดใคร่จริง สามารถกลับไปกลับมาได้ โดยพิจารณาถึงประโยชน์ ที่จะได้รับเป็นที่ตั้ง ดังนั้น สามัคคีธรรมในสังคมไทยจึงเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวเมื่อทุกฝ่ายที่ เกี่ยวข้องมีผลประโยชน์ร่วมกัน

๔. สื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยก็มีความสับสนในความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ เช่นเดียวกับสาธารณชน และซ้ำร้ายยังตกอยู่ภายใต้ อิทธิพลของเศรษฐกิจทุนนิยม จึงทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่ม การเมือง สาธารณชนคนบริ โภคสื่อจึงตกอยู่ในความสับสนมากขึ้น

๕. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีผลประโยชน์ทางการเมือง อีกทั้งพร้อมด้วยทรัพยากร แสดงเจตนาอย่างชัดเจนที่จะสร้างความสับสนในแก่สาธารณชนคนไทยด้วยพฤติกรรมหลาย รูปแบบ ทั้งทางสื่อสารมวลชน เช่น การชุมนุมเรียกร้อง การนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่ตรงข้ามกับความ เป็นจริง ทำให้ประชาชนบางส่วนเชื่อถือ ศรัทธาและมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

สมบัติ ชำรงชัญวงศ์ (ชำรงชัญวงศ์, หน้า ๒๑๕) หน้า ๓๑๕ อธิบายถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมไทยว่า ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเกิดการปฏิวัติรัฐประหารมาโดยตลอด ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เป็นเพราะประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงเฉพาะ โครงสร้างทางการเมืองเท่านั้น ซึ่งเมื่ออำนาจการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้อำนาจการปกครองแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ซึ่งการใช้อำนาจทั้งสามนี้คือผู้ที่ได้รับฉันทานุมัติจากประชาชน และใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่เมื่อมีการปฏิวัติขึ้น อำนาจทั้งสามนี้หัวหน้าคณะปฏิวัติเป็นผู้ใช้ แม้จะอ้างว่าเพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่มีกลองเอ่ยด้วยการทุจริตของผู้นำการปฏิบัติ

จากความล้มเหลวของการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย จนทำให้เกิดล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด พิจารณาได้จากส่วนสำคัญนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองการปกครองก็คือ ส่วนของการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากจนบัดนี้ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตย ไม่รู้คุณค่าของตนเองในการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย จากตัวอย่างที่มีการซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้งทุกครั้ง (สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (ผ่องแผ้ว, ๒๕๒๗) ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการเสริมสร้างให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง

ประวัติศาสตร์การปกครองของไทยนั้น ได้รับการปลูกฝังความคิดความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับบุญกรรมและการปกครองระบบจารีตประเพณี แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ พิจารณาจากรัฐธรรมนูญแล้วมีเปลี่ยนแปลงแต่อำนาจของพระมหากษัตริย์มาสู่คณะราษฎรเท่านั้น ประชาชนยังไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง และผู้ปกครองไม่ได้พยายามเผยแพร่ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าในทางใด จนกระทั่งปัจจุบันชนชั้นกลางของสังคมไทยที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง ได้พยายามที่จะเคลื่อนไหวต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ จึงเป็นกำลังสำคัญที่จะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไปเพื่อคนไทยส่วนใหญ่ตระหนักในคุณค่าของอำนาจอธิปไตยของประชาชน

มิจนาทิจู เกี่ยวกับประชาธิปไตยของสังคมไทย

วิบูลย์ แซ่มชื่น (แซ่มชื่น, ๒๕๕๓) หน้า ๔๗ อธิบายเกี่ยวกับมิจนาทิจู หรือความเห็นผิดหรือเข้าใจผิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยของประชาชนเป็นจำนวนมาก และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างประชาธิปไตยไทยอย่างยิ่ง

ความเห็นผิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยมีทั้งในทฤษฎี ลัทธิ แนวคิด หลักการและพฤติกรรมทางการเมือง อาจเกิดขึ้นจากการ โทก หลอกลวง มอมเมา ทำให้เข้าใจผิดโดยกลุ่มคนในระบอบเผด็จการ อาทิเช่น การคิดว่าประชาธิปไตยกับการมีพระมหากษัตริย์ไปด้วยกันไม่ได้ และประชาชนอีกจำนวนมากยังคิดว่า อุปสรรคของการสร้างประชาธิปไตย คือ ทหารหรือกองทัพคนจำนวนมาก รวมทั้งนักวิชาการเผด็จการยังเข้าใจผิดว่ารัฐธรรมนูญ คือ เครื่องมือหรือบ่อเกิดของประชาธิปไตย คิดว่าประชาธิปไตยคือรัฐธรรมนูญ คิดว่าประชาธิปไตยคือการเลือกตั้ง คิดว่าถ้าจะเป็นประชาธิปไตยประชาชนต้องมีการศึกษาสูงก่อนจึงจะเป็นประชาธิปไตยได้ คิดว่าประชาชนคนเดินดินธรรมดา ใจไม่สามารถปกครองตนเองได้ ต้องให้คนชั้นสูงเป็นผู้ปกครองฯ เหล่านี้ล้วนเป็นความเห็นผิดที่ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญของการสร้างระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น และได้ขยายข้อประเด็นที่เป็นปัญหา ดังนี้

๑. ทหารหรือกองทัพกับการเป็นเผด็จการ พลเรือนกับการเป็นประชาธิปไตย โดยหลักการ กองทัพแห่งชาติใดๆ ไม่ใช่กองทัพส่วนตัวของบุคคลหรือคณะบุคคล แต่จากข้อผิดพลาดในอดีตของกองทัพไทย ที่ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือของผู้กระทำการรัฐประหารมาหลายยุคหลายสมัย และถูกใช้เป็นสมบัติของอำนาจทางการเมืองบางพรรคอีกด้วย หากเมื่อเกิดรัฐประหารทำให้เกิดการปกครองแบบเผด็จการอาจจะเกิดจากทหารหรือไม่ใช่ก็ได้ การสร้างจินตภาพว่า ทหารเป็นเผด็จการ พลเรือนเป็นประชาธิปไตยย่อมไม่ชอบด้วยหลักความเป็นจริง ความเป็นจริงที่พิสูจน์แล้วจะเห็นว่ายอดนักเผด็จการของโลกล้วนเป็นพลเรือนทั้งสิ้น เช่น ฮิตเลอร์ มุสโสลินี โจอินห์เดียม เหล่านี้เป็นต้น มิใช่ต้องอ้างถึงชื่อผู้นำพลเรือนไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ใช้อำนาจเผด็จการอย่างไม่เป็นธรรม ก็ล้วนอยู่ในกลุ่มพลเรือนมากกว่าทหาร ส่วนทหารและกองทัพนั้นอาจจะถือได้ว่า “ถูกใช้” เป็นเครื่องมือของอำนาจเผด็จการที่อยู่เบื้องหลังเท่านั้นเอง

๒. ประชาธิปไตยไม่ใช่เสียงส่วนใหญ่ ประชาธิปไตยเป็นคำศัพท์ทางการเมืองที่ใช้เรียกการปกครองระบอบหนึ่ง ที่ถือว่าอำนาจปกครองหรืออำนาจธิปไตยเป็นของปวงชนเท่านั้น ส่วนการใช้เสียงส่วนใหญ่ นั้น เป็นเพียงวิธีการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ที่ใช้เสียงส่วนใหญ่ในการตัดสินใจเมื่อมีทางเลือกหลายๆ ทางของสังคมเท่านั้น ในระบอบประชาธิปไตย ถือว่ามีความค้ำค้ำกว่าธรรมาธิปไตยในเรื่องการตัดสินใจ เพราะธรรมาธิปไตยคือการถือความถูกต้องชอบธรรม

เป็นใหญ่เหนือเสียงข้างมากเหนือเสียงส่วนใหญ่ การใช้อำนาจความถูกต้องชอบธรรมเป็นใหญ่เป็นหลักเสมอ แต่การใช้เสียงส่วนใหญ่ในการตัดสินใจนั้นเป็นวิธีการที่อาจผิดพลาดก็ได้ หากข้อมูลไม่มีหรือไม่ดีก็ทำให้เสียงส่วนใหญ่กลายเป็นวิธีแห่ง “พวกมากลากไป” ก็ได้

กรณีตัวอย่าง ในการเลือกตั้งที่มีการซื้อสิทธิขายเสียง นอกจากถือเป็นพฤติกรรมที่ผิดหลักความชอบธรรมแล้ว เสียงส่วนใหญ่ของผู้ที่ชนะการเลือกตั้งด้วยวิธีการดังกล่าว จึงถือว่าเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ เมื่อได้สมาชิกรัฐสภาจะทำให้อำนาจรัฐสภาไม่ได้เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง สภาก็จะเป็นเพียงอำนาจของกลุ่มน้อย คือ กลุ่มทุนที่ร่ำรวยกลุ่มหนึ่งเท่านั้น การตัดสินใจของรัฐสภาที่ใช้เสียงส่วนใหญ่ ก็เป็นเพียงการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของคณะสมาชิกรัฐสภาเท่านั้น รัฐสภาก็จะกลายเป็น “รัฐสภาเผด็จการ”

คำว่าประชาธิปไตยจะไม่ใช้เรียกวิธีการตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้จัดการผู้บริหารบริษัทที่ดีจะไม่ใช้ผู้ที่ตัดสินใจตามเสียงเรียกร้องของสังคม ลูกจ้าง หรือลูกค้า นายจ้างที่ดีก็ไม่ใช้คนที่ตัดสินใจตามความต้องการหรือเสียงเรียกร้องของพนักงาน ตามกระแสสังคมหรือตามเสียงส่วนใหญ่ แต่ต้องตัดสินใจตามความถูกต้องชอบธรรมเป็นสำคัญเช่นเดียวกับผู้นำประเทศ ผู้พิพากษา นายกรัฐมนตรี หรือแม่ทัพที่ดี ก็ต้องตัดสินใจโดยยึดถือความถูกต้องชอบธรรมมากกว่าการตามคนอื่น ตามกระแส หรือตามการเสนอของสื่อมวลชน หรือตามเสียงส่วนใหญ่ในสังคมนั้นๆ

๓. ประชาธิปไตยไม่ใช่รัฐธรรมนูญ และรัฐธรรมนูญของเผด็จการก็สร้างประชาธิปไตยไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น คณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ไม่ได้สร้างระบอบประชาธิปไตยที่ให้อำนาจเป็นของประชาชน อำนาจการปกครองของไทยจึงเป็นเพียงเปลี่ยนจากอำนาจของพระมหากษัตริย์มาเป็นของคณะราษฎร และของคณะเผด็จการยุคต่อๆ มาเท่านั้น ยังไม่เคยเป็นอำนาจของปวงชนชาวไทยในความเป็นจริง

ต่อมาคณะราษฎรก็ไม่สามารถรักษาอธิปไตยไว้ได้ ถูกเปลี่ยนมือจากคณะรัฐประหารชุดต่างๆ และทุกคณะก็ใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือสำคัญของระบอบเผด็จการตลอดมา โดยประกาศทุกครั้งว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” และคณะราษฎรยังหลอกลวงคนทั้งชาติด้วยการสร้างอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญ แต่เรียกชื่อว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ทำให้คนไทยเข้าใจผิดว่า รัฐธรรมนูญ คือสัญลักษณ์ของประชาธิปไตย ในข้อเท็จจริงการปกครองในระบอบอื่นๆ เช่น คอมมิวนิสต์ก็มีรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือของอำนาจการปกครองเหมือนกัน

การเรียกร้องรัฐธรรมนูญจึงไม่ใช่การเรียกร้องประชาธิปไตย ไม่มีประเทศใดเอารัฐธรรมนูญมาสร้างประชาธิปไตยได้ มีแต่การสร้างประชาธิปไตยให้ได้ก่อน หมายถึงให้อำนาจเป็นของประชาชนได้ก่อน จึงให้มีรัฐธรรมนูญตามมาเพื่อเป็นกฎหมายรักษาระบอบประชาธิปไตยไว้เท่านั้น ประชาธิปไตยจึงจะพัฒนาไปได้ ดังนั้นการที่คณะราษฎรสร้างระบอบประชาธิปไตยขึ้น เพียงแต่ให้มีระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นมาเพื่อรักษาอำนาจของตัวเองเท่านั้น แต่อำนาจธิปไตยของประชาชนไทยจึงยังไม่เคยเกิดขึ้นมาเลย เพราะมีการสกัดกั้นอำนาจประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญนั่นเอง

๔. ประชาธิปไตยไม่ใช่การเลือกตั้ง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย คู่กันได้ที่ผู้ถือคุณอำนาจรัฐทั้งก่อนและหลังการเลือกตั้ง ถ้าอำนาจเป็นของประชาชนจริงก็สามารถเรียกว่าประชาธิปไตยได้ แต่ถ้าอำนาจหลังการเลือกตั้งเป็นของคนอื่น เป็นของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งและได้กลายเป็นนายประชาชน เป็นเจ้าของอำนาจ ประชาชนก็ยังเป็นเพียงไพร่ต่อไป จะเป็นแต่เพียงผู้รับใช้อันชื่อสัตย์ เป็นเพียงผู้ฟังคำสั่งที่ไม่เป็นธรรมของนักการเมือง ไม่ได้มีอำนาจจริง ไม่ได้มีสิทธิและเสรีภาพ ไม่ได้ได้รับความยุติธรรมตามหลักนิติธรรม อำนาจธิปไตยเพียง ๕ นาทีของประชาชนในคูหาเลือกตั้งนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยแต่อย่างใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่อำนาจการปกครองเป็นของเผด็จการที่อำนาจธิปไตยไม่ได้เป็นของประชาชน การเลือกตั้งจะเป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตยมากกว่าเป็นคุณ สภาพการณ์นี้การเรียกร้องขอให้มีการเลือกตั้งทั่วไปของประชาชน จึงไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาของชาติ

หากประเทศไทยประสงค์จะสร้างประชาธิปไตยขึ้นในชาติจริง คนไทยต้องปฏิเสธการเลือกตั้งในระบอบเผด็จการ ผลของการเลือกตั้งในระบอบเผด็จการ จะได้เพียงผู้แทนระบอบเผด็จการเท่านั้น จะไม่สามารถทำหน้าที่แทนประชาชนได้ ผู้แทนและรัฐสภา也不能สร้างระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาได้เลย สาระของการ Vote No จึงเป็นความหมายของการปฏิเสธการเลือกตั้ง การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งภายใต้อำนาจเผด็จการก็ไม่ชอบด้วยหลักประชาธิปไตย ประชาชนไม่มีอิสระ เสรีภาพไม่มีข้อมูล ไม่มีคามเข้าใจ แต่อยู่ภายใต้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมหรืออำนาจอื่นครอบงำประชาชน ทั้งมีอำนาจอิทธิพลข่มขู่ หลอกลวง อำนาจเงินบงกชครอบงำประชาชน ใช้อำนาจเงินบงกชชักจูงว่าจ้างให้ไปลับหูลับตากระคะแนน หย่อนบัตรอาจจะถูกนับหรือถูกเปลี่ยนแปลงระหว่างทางได้ เนื่องจากเผด็จการมุ่งแต่เอาชนะ ผลที่จะได้ คือ เผด็จการนายทุนสามัญ ระบอบอนาธิปไตยมาแทน เพื่อถอนทุนและหากำไรจากการทุจริต คอร์รัปชั่นต่อไป การเลือกตั้งก็จะเป็นเพียง การรักษาและสืบทอดอำนาจให้ระบอบเผด็จการคงอยู่ต่อไปเท่านั้น

ทางออกของการปฏิวัติประชาธิปไตย คือ การปฏิวัติประชาธิปไตยของประชาชนโดยให้มีการปกครองเฉพาะกาล และรัฐสภาปฏิวัติประชาธิปไตยจะต้องร่วมกันสร้างประชาธิปไตยของชาติให้สำเร็จก่อน แล้วจึงให้มีการเลือกตั้งทั่วไปภายใต้ระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลในแนวทางประชาธิปไตยจะเป็นของประชาชนเสมอไป

๕. ประชาธิปไตยไม่ใช่ระดับการศึกษาของประชาชน ผู้ปกครองระบอบเผด็จการมักหลอกประชาชนว่าประชาชนยังไม่พร้อมจะเป็นประชาธิปไตย เพราะไร้การศึกษา หรือระดับการศึกษาต่ำ ถือว่าเป็นความเห็นผิดและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย คือระบอบอำนาจการปกครองเป็นของประชาชน ที่เป็นธรรมชาติของประชาชนที่ต้องการเสรีภาพ ความเสมอภาคและความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจที่ผ่านประสบการณ์ในชีวิตและการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม ระบอบประชาธิปไตยจึงไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับระดับการศึกษาของประชาชน แต่เป็นระบอบแห่งอำนาจแห่งสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและความเป็นธรรมที่เป็นความสุขของคนในรัฐร่วมกัน จะไม่ยึดหลักบุคคลเป็นสำคัญ ไม่ให้ความสำคัญกับผู้นำในฐานะปัจเจกบุคคล ผู้นำจะเป็นใครก็ได้ หากบุคคลนั้นได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ก็ถือว่าเป็นผู้นำในประชาธิปไตยได้ทั้งสิ้น

บทที่ ๔

บทวิเคราะห์ข้อมูล

บทสรุปของสังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน มิติของสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง

ระบอบประชาธิปไตยของประเทศที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยในโลกปัจจุบัน คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนในประเทศนั้นๆ มีสิทธิที่หมายถึงมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ร่วมกับหลักอื่นๆ เช่น หลักแห่งสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักนิติรัฐ หลักการให้มีการถ่วงดุลอำนาจการปกครองระหว่างอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ โดยอาจจะมีหรือไม่มีรัฐธรรมนูญก็ได้ และประเทศส่วนใหญ่ในโลกยังคงเชื่อว่าประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดเท่าที่มีการคิดระบบการปกครองมา ปัจจุบันเกิดมีรูปแบบประชาธิปไตยที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพสังคมที่ต่างกัน แม้จะยังไม่ถึงการจะให้ประชาชนสามารถมีสิทธิในการปกครองได้อย่างเต็มที่ โดยประชาชนใช้อำนาจนั้นๆ ผ่านทางกระบวนการที่เรียกว่าการเลือกตั้งเพื่อสรรหาบุคคลที่อาสาบริหารจัดการประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า และประชาชนยังมีสิทธิในการติดตามการบริหารงานของผู้แทนที่ตนเองตัดสินใจให้เข้ามาบริหาร และมีสิทธิในการถอดถอนผู้แทนผู้นั้น ผ่านทางกระบวนการต่างๆ เช่น ผ่านทางผู้แทนของพรรคการเมือง หรือการใช้กระบวนการของภาคพลเมืองลงชื่อถอดถอน เป็นต้น ซึ่งหมายถึงว่า ประชาชนในประเทศนั้นๆ มีความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และสิทธิพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ซึ่งนอกจากความเข้าใจแล้ว ยังจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเองที่เลือกบุคคลผู้นั้นเข้ามาบริหารประเทศ รวมทั้งจะต้องใช้สิทธิและเสรีภาพที่มีขอบเขตที่ชัดเจน คือ การไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน เพื่อประกันความเสมอภาคในการในเสรีภาพของประชาชน

ลักษณะของประชาธิปไตยที่สำคัญ คือ รัฐบาลต้องมาจากการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ปราศจากการซื้อสิทธิขายเสียง และสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

สิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ไม่สามารถละเมิดจากบุคคลใดได้ และความร่วมมือร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ เช่น การใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้ผู้แทนราษฎรในระดับชาติ หรือสมาชิกสภาท้องถิ่น การติดตามการบริหารของบุคคลที่ตนเองเลือกมาเป็นตัวแทน และการแสดงประชามติ เป็นต้น

ลักษณะสุดท้าย คือ นิติธรรมซึ่งเป็นเสาหลักของการเกิดนิติรัฐ ที่หมายถึงกฎหมายที่ออกมาแต่ละฉบับต้องผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง มีหลักการที่ไม่ขัดต่อสิทธิและเสรีภาพและหลักการของประชาธิปไตย

บทสรุปของสังคมประชาธิปไตยของสังคมไทย มิติของสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง

สังคมประชาธิปไตยของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา อยู่ในสภาพล้มลุกคลุกคลาน เพราะมีการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้งหลายหนและประชาชนส่วนใหญ่ของไทยยังไม่มีโอกาสที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจกับคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย จะรู้จักก็แต่เพียงการเลือกตั้งเท่านั้น และผู้ปกครองยังคงยึดมั่นกับอำนาจนิยมอย่างเหนียวแน่น และรัฐบาลที่ผ่านมายังไม่มีความชัดเจนที่จะเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนบางส่วนที่ค่อยมีโอกาสทางการศึกษา ต้องตกเป็นเครื่องมือของนักการเมืองในการซื้อสิทธิขายเสียง และจนถึงปัจจุบันถือว่าเป็นยุคประชาธิปไตยแบ่งบาน ประชาชนเริ่มมีความรู้เรื่องประชาธิปไตยมากขึ้น แต่ก็เป็นการศึกษาที่ไม่ตรงกันทั้งผู้ปกครองและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจ คือ ผู้ปกครองกลับมีความเข้าใจว่าการที่ตนและคณะได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนมาบริหารประเทศแล้ว สามารถกระทำการใดๆ ก็ได้โดยที่ไม่ฟังเสียงประชาชน แม้กระทั่งการคอร์รัปชันอย่างมโหฬาร ส่วนประชาชนบางส่วนเมื่อใช้สิทธิในการเลือกตั้งแล้วก็ไม่สนใจที่จะติดตามการบริหารราชการของรัฐบาล และซ้ำร้ายยังคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนในการติดตามการบริหารราชการของคณะบุคคลที่ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้งเข้ามา ทำให้นักการเมืองลืมตัวคิดว่าตนมีอำนาจที่จะทำอะไรตามใจได้

จนกระทั่งสิบกว่าปีที่ผ่านมา กระแสการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น มีการวางแผนเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อสร้างสมมุขกำลังทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การสร้างค่านิยมที่ผิดๆ ทางการเมือง การซื้อเสียงหรือความนิยมในพรรคการเมืองจากประชาชน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดๆ จากการใช้สื่อในหลายๆ ทาง เป็นเวลานานจนกระทั่งเกิดความคิดเห็นว่าคุณค่าที่เห็นต่างจากตนเองเป็นศัตรูต้องทำลายให้สิ้นซาก แทนที่จะให้

ความรู้ด้านสิทธิพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน อีกทั้งยังวางเครือข่ายทางการเมืองของชนชั้นกลางในระบบราชการของประเทศเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารงานของตน

และจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ เปิดเผยให้เห็นถึงบทเรียนหลายประการ ซึ่งชาวไทยและสังคมไทยจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองประเทศเพื่อความผาสุกของปวงชน การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพอย่างสุดโต่งของประชาชนบางกลุ่มพร้อมด้วยแรงสนับสนุนอย่างแข็งขันของนักวิชาการบางกลุ่มเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องพิจารณา ซึ่งความเป็นจริงตามสภาพของสังคมปัจจุบันและอดีต โครงสร้างของสังคม การเมือง ก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรม และการกดขี่ทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยม ทำให้ต้องมีการดิ้นรนและการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม

ปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเริ่มตื่นรู้ถึงความเสื่อมทรามของประชาธิปไตยในประเทศไทย เริ่มมีการรวมกลุ่มของประชาสังคมมาต่อต้านความไม่ชอบธรรมของรัฐบาลที่ใช้วิธีที่ไม่สุจริต โปรงใส เพื่อต้องการปฏิรูปประเทศให้สามารถพัฒนาไปอย่างเท่าเทียมประเทศอื่นๆ ในโลก ในขณะที่ประชาชนบางกลุ่มที่เป็นเหยื่อของการมอมเมาค่านิยมที่ผิดๆ มาเป็นเวลานานย่อมไม่สามารถที่จะปรับกระบวนทัศน์ใหม่อย่างหน้ามือเป็นหลังมือได้ ย่อมจะมีความคับข้องใจและยากที่จะอธิบายให้เข้าใจในตรรกะทางความคิด และพร้อมที่จะใช้กำลังรุนแรงเพื่อต่อต้าน ดังนั้น การแตกแยกทางความคิดของกลุ่มการเมืองของประชาชนในประเทศคงยังต้องใช้เวลาแก้ไขไม่น้อยกว่าปัญหาขัดแย้งของ ๓ จังหวัดชายแดนใต้แน่นอน

ที่สำคัญ คือความคิดของนักวิชาการปัญญาชนที่คิดว่ารัฐธรรมนูญคือเอกสารกฎหมายที่ร่างกันขึ้นมา ที่จริงแล้ว รัฐธรรมนูญคือ วัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งประกอบด้วยปทัสถานทางความคิดและทางปฏิบัติ ซึ่งเมื่อเกิดความล้มเหลวทางการเมืองก็จะมี การโทษไปที่ตัวบทกฎหมายในรัฐธรรมนูญ โดยไม่หวนมาทบทวนความจริงว่าพฤติกรรมของมนุษย์คือตัวปัญหา จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมมนุษย์และเครื่องกำกับพฤติกรรมมนุษย์ก็คือ วัฒนธรรมทางความคิดและระบบค่านิยมเพียงสิ่งเดียว

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุป

วิวัฒนาการและพัฒนาการด้านสิทธิพลเมืองประชาธิปไตยของประเทศไทย ตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญฉบับแรก ยังไม่มีการวางแนวทางอย่างชัดเจนของกระบวนการปฏิรูปพื้นฐานของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการ เพียงแต่มีการวางแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การสร้างความเจริญของโครงสร้างระบบเศรษฐกิจให้สนองต่อระบบทุนนิยม จนแม้นโยบายพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระยะหลังๆ ก็ยังไม่มีแนวทางที่เป็นแผนแม่บทในการให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านนี้ แม้แต่วิชาสิทธิพลเมือง หรือวิชาศีลธรรมที่เคยอยู่ในหลักสูตรก็ถูกถอดออกไป ทำให้กระบวนการในการจัดระบบการศึกษาของประเทศยังอยู่ห่างไกลออกไปจากวิถีทางของการปลูกฝังพลเมืองที่มีคุณภาพที่จะเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ มุ่งเน้นที่จะสร้างพลเมืองให้มีความทันสมัย จนลืมนึกถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมไทยที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ไม่มีชาติไหนในโลกจะมาเสมอเหมือนได้

การสร้างระบอบประชาธิปไตยของสังคมที่เหมาะสม คนในสังคมย่อมจะต้องพิจารณาบริบทของสังคมตัวเองให้ถ่องแท้ถึงจุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับประเทศ สังคมของตัวเอง การนำระบอบประชาธิปไตยของประเทศใดมาเป็นสรณะอ้างอิงกับประเทศตัวเองเป็นการไม่สมควร เนื่องจากบริบทของแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกัน ความรับผิดชอบต่อสังคมของพลเมืองในแต่ละประเทศก็มีความน้อยต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางการสร้างจิตสำนึกพลเมืองระบอบประชาธิปไตยของไทยตามวิถีไทย ที่อาจจะมิใช่นักของเหตุผลที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเด็ดขาด ครอบงำที่บึงจัยที่เป็นตัวแปรสำคัญมากมายที่ล้วนมีผลสะท้อนถึงการแก้ไขปัญหานั้น ตั้งแต่ รัฐธรรมนูญที่ต้องกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะอาสาเข้ามาเป็นผู้บริหารประเทศ จะต้องมีประสบการณ์ในด้านการบริหาร ความรู้ความสามารถ ที่สำคัญคือจริยธรรม จิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมและ

ประเทศชาติ กระบวนการในการสรรหา การตรวจสอบ การถ่วงดุลอำนาจ และเงื่อนไขที่สามารถถนอนถนอนเป็นต้น ส่วนหน้าที่ของพลเมืองไทยจะต้องมีการกำหนดให้ชัดเจนถึงอำนาจของตนเองที่จะตัดสินใจเลือกบุคคลที่เข้ามาเป็นผู้แทนตนเองในการบริหารประเทศ ความรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยทุกกระบวนการของการบริหารจัดการ การใช้กฎหมาย การใช้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องกำหนดว่าต้องมีได้เพียงอย่างเดียวคือ ผลประโยชน์ของประเทศชาติเท่านั้น

แนวทางการแก้ไขต้องกระทำไปพร้อมกันเสมือนฟันเฟืองของเครื่องจักรที่มีความสอดคล้องกัน โดยกำหนดแนวทางขั้นต้นในการแก้ไขและผลลัพธ์ที่จะได้รับในขั้นนั้น โดยแบ่งออกเป็นมิติทางการเมือง การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ แล้วจึงขับเคลื่อนทีละขั้นและไม่รีบร้อนให้จบขั้นตอน เพราะจะทำให้เกิดการคั่งรังไม่มีความสมดุลในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจะเป็นปัญหาในขั้นตอนต่อไปได้ การสร้างจิตสำนึกพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน หากนำวิถีคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เคยทรงให้แนวทางหลักการทรงงานเกี่ยวกับ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า จะต้องประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

๑. ต้องศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ หมายถึงต้องทำงานอย่างผู้รู้จริง มีการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นจากผู้รู้ในทุกด้านรวมทั้งประชาชนในพื้นที่เพื่อให้สามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องตรงกับความเป็นจริงและรวดเร็วตรงตามที่ประชาชนต้องการ

๒. ต้องให้ระเบิดจากข้างใน คือ ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชน ให้มีความพร้อมในการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก ไม่ใช่เอาทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปให้ประชาชนในขณะที่ประชาชนยังไม่มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัวเสียก่อน

๓. ความอดทน มุ่งมั่น หมายถึงสิ่งดีหรือไม่ดีที่ประดังเข้ามาให้รู้สึกว่ามัน คือ ธรรมชาติของความเป็นธรรมชาติของมันหรือธรรมชาติของมัน จะทำให้รู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่ทำทาสติปัญญาในการแก้ปัญหา

๔. ภูมิสังคม การพัฒนาใดๆ ต้องสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้นๆ รวมทั้งนิสัยใจคอของคนในภาคนั้นๆ และต้องพัฒนาในสิ่งที่เขาต้องการจริงๆ

๕. ความอ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่ายและประหยัด หมายถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ ในการนำมาพัฒนา

๖. ความซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญู เป็นหลักที่สำคัญที่สุด หากมีทุจริตแม้แต่เพียงเล็กน้อยจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตั้งใจกระทำถูกทำลายลงสิ้น

๗. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง ท่านจะทรงทำประชาพิจารณ์ทุกครั้ง โดยจะทรงอธิบายวัตถุประสงค์และผลที่จะได้รับจากโครงการพัฒนา กับ พสกนิกร และสอบถามถึงความต้องการของประชาชน ความสนใจและให้ตกลงกันเองในกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์ หลังจากนั้นท่านจะทรงเรียกผู้นำท้องถิ่นและฝ่ายปกครองให้รับทราบและมอบหมายงานในเชิงบริหารและวิชาการจนเสร็จสิ้นโครงการ

หลักการทรงงานที่ยกมาเพียงบางส่วนจะชี้ให้เห็นว่า สิ่งนี้สามารถนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ได้ ซึ่งหมายถึงการจะสร้างองค์ความรู้ด้านสิทธิพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ต้องเริ่มจากการสร้างชุมชนที่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ไม่ต้องเริ่มจากศูนย์ เนื่องจากแท้จริงแล้วชุมชนชนบทหลายชุมชนที่มีความเข้มแข็งในตัวเอง สามารถสร้างระบบการเรียนรู้ภายในชุมชนของตนเองโดยผู้นำท้องถิ่นและฝ่ายปกครองจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวกเท่านั้น และวิธีการแก้ปัญหาจะเป็นไปตามบริบทของสังคมนั้นๆ แล้วค่อยๆ แผ่ขยายชุมชนต้นแบบต่อไปในอนาคต โดยดัชนีชี้วัดถึงความเป็นพลเมืองในประชาธิปไตยอย่างแท้จริงคือความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในการผลักดันนโยบายการพัฒนาประเทศให้ดำเนินไปตามความประสงค์ได้นั่นเอง

สิ่งสำคัญที่สุดท้าย คือ การปฏิรูปการศึกษาของประเทศ ในทุกมิติทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาของพระสงฆ์ ทั้งการศึกษาทางวิชาการ การศึกษาผ่านศิลปวัฒนธรรมและสื่อสารมวลชน ผ่านระบบการอบรมในครอบครัวและโรงเรียนประจำ และการศึกษาภายในวัด ทุกๆ มิติการศึกษาจะต้องระดมสรรพกำลังเพื่อมาปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยของเยาวชนและผู้ใหญ่ให้มีวิถีชีวิตของสังคมประชาธิปไตย

ด้วยการสร้างคุณลักษณะนิสัย ระบบคุณค่าและอุดมการณ์ในจิตวิญญาณของพลเมืองไทยให้มีสติปัญญา มีความรู้เท่าทันกัน ความเป็นอิสระทางความคิด รักความจริง ความถูกต้อง ยึดทางสายกลางของการดำเนินชีวิตและความพอเพียง รักสันติภาพ เคารพสิทธิความเสมอภาคและความยุติธรรมและมีจิตสาธารณะ จะทำให้สามารถต่อต้านโรคร้ายที่บ่อนทำลายวิถีชีวิตประชาธิปไตย สังคมไทย และเป็นเป้าหมายเร่งด่วนที่ต้องรีบดำเนินการ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๑.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์. กรุงเทพฯ : ๒๕๒๓.

วิสุทธิ โปธิ์แทน. ประชาธิปไตย : แนวคิด และตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

วิจิต ฅ ป้อมเพชร, ดร. ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ รากฐานของถนนสู่ประชาธิปไตยอันสมบูรณ์.

กรุงเทพฯ : ๒๕๕๒.

วิจิต ฅ ป้อมเพชร, ดร. ความรู้เรื่องเมืองไทย. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๒.

วิบูลย์ แซ่มชื่น. ทางออกของประเทศไทยต้องปฏิวัติประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๓.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. ทางสู่ความปรองดองของชาติ. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๕ .

อมร รักษาสัตย์. การศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๑.

วารสาร

दानุภา ไชยพรธรรม. “การเมืองการปกครอง : เรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางสังคม” การเมืองการปกครอง เรื่องที่ทุกคนต้องรู้. ๒๕๓๗.

ทินพันธ์ นาคะตะ. “ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวย และการสร้างจิตใจ”. วารสารธรรมศาสตร์ ๓:๒. กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒. หน้า ๙-๑๒.

ธนศ อภรณ์สุวรรณ. “ความหมายของเสรีภาพในบริบททางการเมือง” สิทธิ และเสรีภาพในประวัติศาสตร์การเมืองไทย. ๒๕๕๖.

ป๋วย อึ๊งภากรณ์. “ประชาธิปไตยของไทย”, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับครบรอบ ๓๐ ปี. ๒๕๒๙. หน้า ๒๑๒.

สมบัติ ชำรงชัยวงศ์. “วัฒนธรรมทางการเมือง” การเมือง: แนวความคิดและการพัฒนา. ๒๕๕๖. หน้า ๓๒๖, หน้า ๓๑๕.

ฤชดา เทพยากุล. “การศึกษาวิชาความเป็นพลเมือง (Citizenship Education)” วารสารศูนย์การเรียนรู้ประชาธิปไตย. ๒๕๕๖. หน้า ๓๔.

เชาวนะ ไตรมาส. “ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ” รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญชุดที่ ๓, ๒๕๔๗ หน้า ๘๖-๘๗.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) : พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่คน” เอกสารการประชุม คณะอนุกรรมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของรัฐสภา และเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ครั้งที่ ๒/๒๕๕๕ วันที่ ๑๑ ธ.ค. ๒๕๕๕.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ลิจิต ธีรเวคิน. “คุณลักษณะที่สำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย”. (ออนไลน์).

เข้าถึงได้จาก : <http://www.dhiravegin.com>, ๒๕๔๘.

สน สุวรรณ. “ความหมายของประชาธิปไตย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.dhiravegin.com>,

๔ ม.ค. ๕๗.

ภาษาต่างประเทศ

Daniel, Wit. Comparative Political Institutes. New York, 1953.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นางสาวชนวรรณ ศรีสุริยาพัฒน์กุล
วัน เดือน ปีเกิด	๒๖ มิถุนายน ๒๕๐๔
การศึกษา	- มัธยมศึกษา ร.ร.สายปัญญา - ปริญญาตรี บริหาร เอกบัญชีมหาวิทยาลัยรามคำแหง - ปริญญาโท Ex - MBA มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ - ปริญญาโท นวัตกรรมการเมือง สังคม เศรษฐกิจมหาวิทยาลัยรังสิต
ประวัติการทำงาน	- กรรมการบริหาร หจก.สุพรรณชนแก๊ส - กรรมการบริหาร หจก.ลพบุรีชนแก๊ส - กรรมการบริหาร หจ.ชนแก๊สขนส่ง - กรรมการผู้จัดการ บจ.เพชรชนวรรณ , บจ.พ.เพชรชนวรรณ - กรรมการผู้จัดการ บจ.เพชรชนวรรณ มาร์ท - กรรมการบริหาร แพรนโซส์ ปตท. บจ.อันดาฟู้ดแอนด์ เบเวอร์เรจ - ตัวแทนในประเทศไทย Israel Military Industries (IMI)
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้บริหาร บริษัท เพชรชนวรรณ จำกัด

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเมือง

เรื่อง ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ : มติการเมือง “การสร้างสำนึกพลเมือง
ประชาธิปไตย เพื่อปฏิรูปประเทศไทย”

ผู้วิจัย นางสาว ชนวรรณ ศรีสุริยาพัฒนกุล หลักสูตร ปรอ. รุ่นที่ ๒๖

ตำแหน่ง ผู้บริหาร บริษัท เพชรชนวรรณ จำกัด

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่ปวงชนชาวไทยเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญมาหลายฉบับโดยกลุ่มบุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนไทย นับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา การแก้ไขรัฐธรรมนูญได้นำระบบสังคมนิยมเมืองไทยด้วย “กระบวนการ” ที่ไม่ได้ทำให้ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงทำให้ประชาชนไม่มีความรู้และความเข้าใจในวิธีการปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตย ไม่รู้จักสิทธิของตนเองและใช้เสรีภาพเกินขอบเขตโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น ส่งผลให้ถูกครอบงำทางความคิดทางการเมืองอย่างผิดๆ และตกเป็นเครื่องมือของนักการเมือง เพียงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เป็นของตนเอง รวมถึงการหยิบยื่นผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งนับเป็นการบั่นทอนและทำลายวิธีการปกครองตามกระบวนการประชาธิปไตย ส่งผลให้นักการเมืองพยายามรักษาฐานเสียงของตนขนาดที่มีงบประมาณในการลงทุนสำหรับการซื้อคะแนนเสียงเพื่อรักษาฐานเสียงของพรรคตนไว้ และมีการพัฒนามาจนกระทั่งการปลุกกระดมแนวความคิดด้านการเมืองที่เป็นผลประโยชน์ของตนเอง โดยใช้สื่อเข้ามาเป็นอาวุธในการปลุกปั่น เร่งเร้าให้เกิดความรุนแรง สร้างเงื่อนไขให้กับประชาชนจนถึงระดับรากหญ้าครอบงำให้สร้างจิตสำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness) เป็นปฏิปักษ์กับกลุ่มคนพรรคการเมืองอื่นที่มีแนวความคิดต่างจากตนเอง นำไปสู่ความแตกแยกทางความคิดในระดับครอบครัว เพื่อใช้พลังของมวลชนเหล่านี้เป็นอาวุธและเครื่องต่อรองทางการเมือง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน
๒. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดต่าง ๆ ต่อการปฏิรูประบอบประชาธิปไตย
๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการสร้างสำนึกและความเข้มแข็งของสิทธิพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่
การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นพื้นที่ศูนย์กลางความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา
เป็นการศึกษาเฉพาะประเด็นของความขัดแย้งด้านความคิดทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และวิธีการหาทางออกของความขัดแย้งดังกล่าว เพื่อสร้างจิตสำนึกพลเมืองประชาธิปไตยและการแสดงออกทางความคิดที่เหมาะสม เป็นการลดความรุนแรงด้านความคิด และสร้างสันติสุขในสังคม
๓. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
เนื่องจากการศึกษาทบทวนจากเอกสารบทความงานวิจัยผู้จากเชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงมิได้กำหนดขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ทบทวนเอกสาร (Documentary research) โดยใช้การทบทวนเอกสารวิชาการ งานวิจัยด้านสำนึกพลเมือง ประชาธิปไตย

ผลของการวิจัย

วิวัฒนาการและพัฒนาการด้านสิทธิพลเมืองประชาธิปไตยของประเทศไทย ตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญฉบับแรก ยังไม่มีการวางแนวทางอย่างชัดเจนของกระบวนการปฏิรูปพื้นฐานของความ เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการ เพียงแต่มีการวางแนวทางในการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม การสร้างความเจริญของโครงสร้างระบบเศรษฐกิจให้สนองต่อระบบทุนนิยม จน แม้นโยบายพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระยะหลังๆ ก็ยังไม่มีแนวทางที่เป็นแผนแม่บทในการให้ ความรู้แก่ประชาชนในด้านนี้ แม้แต่วิชาสิทธิพลเมือง หรือวิชาศีลธรรมที่เคยอยู่ในหลักสูตรก็ถูก ถอดออกไป ทำให้กระบวนการในการจัดระบบการศึกษาของประเทศยังอยู่ห่างไกลออกไปจาก วิถีทางของการปลูกฝังพลเมืองที่มีคุณภาพที่จะเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความ รับผิดชอบทั้งต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ

ประกอบกับกระแสของการแข่งขันอำนาจทางการเมืองของพรรคการเมืองที่มีความ รุนแรงยิ่งขึ้นจนก่อให้เกิดสร้างสมุขมกำลังทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การสร้าง ค่านิยมที่ผิดๆ ทางการเมือง การซื้อเสียงหรือความนิยมในพรรคการเมืองจากประชาชน ทำให้เกิด ความเข้าใจที่ผิดๆ จากการใช้สื่อในหลายๆ ทาง เป็นเวลานานจนกระทั่งเกิดความคิดเห็นว่าคนที่มีความ เห็นต่างจากตนเองเป็นศัตรูต้องทำลายให้สิ้นซาก แทนที่จะให้ความรู้ด้านสิทธิพลเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน อีกทั้งยังวางเครือข่ายทางการเมืองของตนฝังลงในระบบ ราชการของประเทศเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารงานของตน โดยไม่มีการคำนึงถึงผลประโยชน์ ของประเทศชาติ ก่อให้เกิดการแตกแยกทางความคิด หากมีความคิดต่างจะกลายเป็นศัตรูทันที อาจ ถึงมีการทำร้ายกัน ทำให้โครงสร้างของชาติเกิดแปรปรวน ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็น อันตรายต่อความมั่นคงของชาติเป็นอย่างยิ่ง และยากต่อการแก้ไขหากปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานาน ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการสร้างจิตสำนึกพลเมืองระบอบประชาธิปไตยของไทยตามวิถีไทย ที่อาจจะ มีน้ำหนักของเหตุผลที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเด็ดขาด トラบใดที่ปัจจัยที่เป็นตัวแปรสำคัญ มากมายที่ล้วนมีผลสะท้อนถึงการแก้ไขปัญหาล้วน ตั้งแต่ รัฐธรรมนูญที่ต้องกำหนดคุณสมบัติ ของผู้ที่อาสาเข้ามาเป็นผู้บริหารประเทศ จะต้องมีการปรับปรนในด้านการบริหาร ความรู้ ความสามารถ ที่สำคัญคือจริยธรรม จิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ กระบวนการในการสรรหา การตรวจสอบ การถ่วงดุลอำนาจ และเงื่อนไขที่สามารถถอนเป็นต้น

ส่วนหน้าที่ของพลเมืองไทยจะต้องมีการกำหนดให้ชัดเจนถึงอำนาจของตนเองที่จะตัดสินใจเลือกบุคคลที่เข้ามาเป็นผู้แทนตนเองในการบริหารประเทศ ความรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยทุกระบวนการของการบริหารจัดการ การใช้กฎหมาย การใช้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องกำหนดว่าต้องมีได้เพียงอย่างเดียวคือผลประโยชน์ของประเทศชาติเท่านั้น

แนวทางการแก้ไขต้องกระทำไปพร้อมกันเสมือนฟันเฟืองของเครื่องจักรที่มีความสอดคล้องกัน โดยกำหนดแนวทางขั้นต้นในการแก้ไขและผลลัพธ์ที่จะได้รับในขั้นนั้น โดยแบ่งออกเป็นมิติทางการเมือง การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ แล้วจึงขับเคลื่อนทีละขั้นและไม่รีบร้อนให้จบขั้นตอน เพราะจะทำให้เกิดการตั้งรังไม่มีความสมดุลในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจะเป็นปัญหาในขั้นตอนต่อไปได้ การสร้างจิตสำนึกพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน หากนำวิถีคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่เคยทรงให้แนวทางหลักการทรงงานเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งสามารถนำมาขยายความว่า จะต้องประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ หมายถึงต้องทำงานอย่างผู้รู้จริง ต้องให้ระเบิดจากข้างใน คือ ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชน ให้มีความพร้อมในการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก รวมถึงรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง

โดยสรุปแล้ว การสร้างองค์ความรู้ด้านสิทธิพลเมืองในสังคมไทย จะต้องเริ่มตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชนเป็นลำดับแรก ซึ่งหมายถึงการสร้างชุมชนที่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ไม่ต้องเริ่มจากศูนย์ เนื่องจากแท้จริงแล้วชุมชนชนบทหลายชุมชนที่มีความเข้มแข็งในตัวเองสามารถสร้างระบบการเรียนรู้ภายในชุมชนของตนเองโดยผู้นำท้องถิ่นและฝ่ายปกครองจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวกเท่านั้น และวิธีการแก้ปัญหาจะเป็นไปตามบริบทของสังคมนั้นๆแล้วค่อยๆ แผลขยายชุมชนต้นแบบต่อไปในอนาคต จะทำให้องค์ความรู้ที่เกิดจะมีความยั่งยืนและเติบโตอย่างมั่นคง